

ONDERWEG

Voorwoord handleiding:

Overgangsmomenten zijn in iedere cultuur belangrijke momenten om even stil te staan, terug te blikken en naar de toekomst te kijken.

De eerste stap naar zelfstandigheid zet een kind wanneer de navelstreng met z'n moeder wordt doorgeknipt. Een moeder die haar baby baart, moet het meteen al een beetje loslaten. Dat proces gaat eigenlijk aan één stuk door tot het kind volwassen is en definitief het huis uitgaat. Zowat alle volkeren zetten de overgangen die een kind op weg naar volwassenheid doormaakt ritueel in de verf. (*Rituelen vandaag, Carla Rosseel*)

Tijdens het Feest Vrijzinnige Jeugd worden 12- (of bijna 12-jarigen), op het einde van de lagere school, in een vrijzinnig-humanistische setting, symbolisch aan het begin van hun nog lange weg naar volwassenheid gezet. We hopen dat ze -met onze begeleiding en bescherming- hun eigen, unieke persoonlijkheid ten volle zullen ontplooien en groeien tot fijne, vrijdenkende en zelfbewuste volwassenen.

12 of bijna 12 jaar dan weet je al een beetje wie je bent en wat je wilt. Dan zit de eerste etappe erop. Deze kinderen worden tieners en krijgen als grote opdracht een eigen identiteit verder te ontwikkelen en helemaal zelfstandig worden. Niet zo evident want je zit als tiener ergens tussenin: je bent geen kind meer en je bent ook nog geen volwassene. Je moet nu zelf de route uitstippelen die je wil gaan volgen. Onderweg zullen vragen waar je mee zit en keuzes die je moet maken misschien voor onzekerheid zorgen, maar ook heel wat boeiende en leerrijke ervaringen zullen je pad kruisen. Het is dan ook belangrijk dat we deze prille tieners laten ervaren dat ze er niet alleen voorstaan. Dat er heel wat mensen om hen heen zijn om hen te begeleiden, te steunen en aan te moedigen, die er voor hen zijn als het nodig is.

Op maat van nieuwsgierige, enthousiaste twaalf- of bijna twaalfjarigen, op weg naar een volgende fase in hun leven, is het boek ONDERWEG gemaakt. Het gaat over wie je bent als tiener, over je weg zoeken in het leven, over nadenken en antwoorden zoeken op levensvragen, over zoeken naar wat je zelf belangrijk vindt, over puberen ... Je maakt kennis met het Feest Vrijzinnige Jeugd en diverse andere overgangsrituelen die kinderen op weg naar volwassenheid beleven.

De behandelde thema's in het boek passen in het leerplan niet-confessionele zedenleer en in de leefwereld van de doelgroep. Het boek gaat uit van een vrijzinnig-humanistische visie en nodigt uit tot dialoog. Zo kunnen de jonge mensen hun eigen weg uitstippelen en worden wie ze zelf willen zijn.

Leerkrachten niet-confessionele zedenleer, moreel consulenten en ouders kunnen dit prachtig werkboek en bijhorende handleiding gebruiken om, samen met de kinderen, het Feest van de Vrijzinnige Jeugd inhoudelijk te duiden. Het is de taak van de begeleider om bij ieder thema de juiste vragen te stellen. Zonder duiding van een volwassene gaat de diepere betekenis verloren. De handleiding is de leidraad om de thema's in het werkboek op een inhoudelijk waardevolle manier uit te diepen.

Marlene Stevens, inspecteur-adviseur.

Situering in het leerplan & leerdoelen:

Themaveld 1: Identiteit

Thema 1.1: Identiteit en de bescherming ervan.

Procesdoel 1 - autonomie

- Inzicht krijgen in de eigen sterke en zwakke punten.
- Zelfvertrouwen vergroten.
- Zichzelf beter leren kennen en bouwen aan een positief zelfbeeld.

Procesdoel 2 – moreel denken

- Nadenken over het belang van het ontwikkelen van een eigen identiteit.

Procesdoel 3 – humaniseren

- Kwaliteiten en sterke eigenschappen van anderen kunnen herkennen en verwoorden.
- Verscheidenheid tussen individuen als een rijkdom kunnen ervaren.

Procesdoel 4 – verantwoordelijkheid

- Kunnen accepteren dat iedereen een eigen, unieke identiteit ontwikkelt.

Procesdoel 5 - zingeving

- Als uniek individu een eigen identiteit ontwikkelen.

Themaveld 2: Vrijzinnig humanisme

Themaveld 2.2: Lentefeest & Feest Vrijzinnige Jeugd

Kennis

- Enkele overgangsrutuelen leren kennen die kinderen uit verschillende culturen op weg naar volwassenheid beleven.
- De betekenis van het Feest van de Vrijzinnige Jeugd kunnen verwoorden.

Procesdoel 1 – autonomie

- Nadenken en formuleren welke redenen jij belangrijk vindt om een Feest van de Vrijzinnige Jeugd te vieren.

Procesdoel 5 – zingeving

- Het Feest van de Vrijzinnige Jeugd op een betekenisvolle manier kunnen beleven.

Themaveld 2: Vrijzinnig humanisme

Themaveld 2.3: Vrijzinnig humanistische waarden

Kennis

- Weten dat de niet-confessionele levensbeschouwing één van de officieel erkende levensbeschouwingen in België is.
- Weten dat de niet-confessionele levensbeschouwing in België gebaseerd is op het vrijzinnig humanisme.
- Volgende waarden kunnen associëren met vrijzinnig humanisme: solidariteit, respect, medemenselijkheid, verdraagzaamheid, vrijheid, gelijkwaardigheid, verbondenheid, verantwoordelijkheid, respect, eerlijkheid, integer zijn, kritisch nadenken, vrij onderzoek, zelf kunnen bepalen wat belangrijk en nastrevenswaardig is.
- De happy human en de fakkel kennen als symbool van de niet-confessionele gemeenschap.
- Volgende begrippen kunnen associëren met de fakkel: wijsheid, kracht, schoonheid.

Procesdoel 1 – autonomie

- Durven praten over levensvragen die je bezighouden.
- Een onderzoekende houding ontwikkelen.
- Bereid zijn, met een open geest en met respect voor verscheidenheid, waarden en antwoorden op levensvragen via dialoog te toetsen.

Procesdoel 2 – moreel denken

- Nadenken over het belang van vrij denken en eigen idealen.
- Nadenken over waarden die jij belangrijk vindt.

Procesdoel 3 – humaniseren

- Respect ontwikkelen voor de vrije keuze en de mening / overtuiging van anderen.

Procesdoel 4 – verantwoordelijkheid

- Op een respectvolle manier kunnen omgaan met een diversiteit aan levensbeschouwingen in de samenleving.

Procesdoel 5 – zingeving

- Antwoorden zoeken op levensvragen, onderzoeken wat zelf te geloven en wat belangrijk en nastrevenswaardig is.

Inhoud:

Titelblad	1
Wijze woorden	2-3, 92-93
Ik en mijn wereld	4-13
Mensen zoeken antwoorden	14-17
Godsdiensten zijn overal	18-23
Waarden hebben waarde	24-27
Vrijzinnig- humanisme	28-31
In zedenleer leer je zelf denken	32-45
Ik zoek het geluk	46-55
Overgangsrituelen	56-69
Feest Vrijzinnige Jeugd	70-75
Ben ik nu een puber?	76-81
Onderweg	82-91

Zo werkt het:

Het is de bedoeling dat men meteen aan de slag kan gaan met dit boek. Veel van de opdrachten wijzen zichzelf uit.

Een leerkracht niet confessionele- zedenleer, een medewerker van Huis van de Mens, een ouder, iedereen kan er, samen met de kinderen, mee werken.

Het is essentieel dat een volwassene ondersteuning biedt door dingen toe te lichten en vragen te stellen.

Elk aangehaald thema is bedoeld om in gesprek te gaan, te filosoferen, na te denken en eventueel later op terug te komen. Duiding is essentieel. De handleiding biedt vragen en reflectie aan per thema. Er is geprobeerd deze zo kort en zo gebruiksvriendelijk mogelijk te houden.

Het kan nuttig zijn, als leerkracht niet-confessionele zedenleer, de ouders van je leerlingen te vertellen wat de bedoeling is en de doelstellingen van dit FVJ-boek met hen te delen.

Als je zelf de indeling in het achterhoofd houdt, kan je meer nuanceren en variëren.

Handleiding per pagina:

1

Thema: Titelblad: onderweg.

Vragen: Wat betekent dat: 'onderweg'?

Waar ga jij naartoe? (letterlijk, figuurlijk)

Is het leven een pad? Gaat het ergens naartoe? Is er een groter doel?

Is de weg die je gaat voorbestemd? Welke factoren beïnvloeden je leven?

Ga je soms de verkeerde weg op?

Hoe weet je of je op de goeie weg zit?

Zijn er wegwijzers op de weg van het leven?

Wanneer begint je leven echt? Vanaf wanneer ben je 'onderweg'?

Is er een eindpunt? Is er een bestemming?

Weet jij al waar je naar onderweg bent? Hoe kom je dat te weten?

Wil je weten waar jouw weg naartoe gaat?

2-3,92-93

Thema: Schutbladen: wijze woorden.

Vragen: Ken je nog andere uitspraken?
Ben je het er mee eens?
Een gedachte die zo kort samengevat is, is die helemaal duidelijk? Blijft er ruimte voor interpretatie of voor reflectie? Kan dat de bedoeling zijn?

Opdracht: Kies een zinnetje dat jou aanspreekt en leg uit aan je klasgenoten hoe jij dat begrijpt. Zet je zinnetje op een kaartje of maak er een tekening bij en hang het ergens in de klas of in de gang zodat anderen er ook wat aan hebben. Maak een sticker, een wenskaartje, een vlagje, een gevouwen vliegertje of een badge met jouw zinnetje.

Alle zinnen: Ik heb het nog nooit gedaan, dus ik denk dat ik het wel kan.
Wat je in je hart bewaart, raak je nooit meer kwijt.
Dans met je hart en je voeten zullen volgen.
Je kan de golven niet stoppen, maar je kan wel leren surfen.
Geloof niet alles wat je denkt.
Zijn zoals je bent is altijd het proberen waard.
Ik ben zo jaloers op mijn ouders: ze hebben het liefste en knapste kind van de hele wereld.
Liever prettig gestoord dan verschrikkelijk gewoontjes.
Zeggen wat je denkt kan ook iets aardigs zijn.
De tijd van je leven is nú.
Niet iedereen hoeft je chill te vinden, niet iedereen heeft smaak.
Kijk niet achterom, die weg ken je al.
Ik weet niet naar waar, maar ik ben onderweg.
Het verschil tussen wie je bent en wie je wilt zijn, is wat je doet.
Als je altijd met je twee voeten stevig op de grond staat ... kom je geen stap vooruit.
Je laat veel meer achter dan je voetstappen.
Groei is de reis van wie je denkt te zijn naar wie je werkelijk bent.
Doe iets gek, denk iets moois, zeg iets liefs, dan heeft elke dag iets positiefs.
Luister niet alleen met je oren, maar vooral met je hart.
Het is nooit het verkeerde moment om de juiste dingen te doen.
Het mooiste dat je kunt worden is jezelf.
Je verstand is als een parachute: het werkt alleen wanneer het open is.

4

Thema: Ik en mijn wereld.
Dit is niet zomaar een boek.

Vragen: Waarom is het belangrijk dat je vragen stelt over jezelf?
Word je slimmer of beter of leuker als je jezelf in vraag stelt?

Wat is kritisch denken?
Waarom moedigen de leerkracht NCZ en je ouders je aan kritisch te zijn?
Wat is zoeken naar jezelf?
Waarom moet je dat doen? Is dat altijd gemakkelijk?
Moet je eerlijk zijn tegenover jezelf? Waarom? Is dat altijd fijn?

Wat is een zinnig boek?
Wat betekent zinnig?
Waarom is dit een zinnig boek of kan het dit zijn?
Voor wie is dit zinnig/zinvol?
Waarom vrij zinnig?

Wat is NCZ?

Opdracht: Lezen, bespreken en invullen.

Oplossingen: Kritisch denken ... vb.: Je onderzoekt en je trekt je eigen conclusies.
Zoeken naar mezelf ... vb.: Je leert nadenken over jezelf en wat je doet of zegt.
Ik heb dit boek omdat ... vb.: ...ik dit jaar mijn FVJ mag vieren.

5

Thema: Ik en mijn wereld.
Leef nieuwsgierig.

Vragen: Moet je nieuwsgierig zijn?
Wat mis je als je niet nieuwsgierig bent?
Kan je ook te nieuwsgierig zijn? Wat kan je gebeuren?

Opdracht: Gedicht aanvullen aan de hand van het spel, lezen en verklaren.

Oplossing: Leef nieuwsgierig.

Er is zoeken
dat vragen heet.
Je afvragen wie je bent,
wat je wilt,
wat je zullen wou,
wilde kunnen deed.
Je kunt eindeloos blijven zoeken
en soms lukt het.
Soms vind je jezelf.
En daar kun je dan blij om zijn.
Maar ook wel verdrietig.
Of verbaasd.
Jezelf vinden
is zelden vrijblijvend.

Geert De Kockere

6

Thema: Ik en mijn wereld.
Ik heb een identiteit.

Vragen: Wat is een identiteit? Waarom heeft iedereen die nodig?
(Denk aan je identiteitskaart, mensen zonder papieren ...)
Wat maakt van jou jou?

Ben ik een mens? Ben ik een dier?
Wat onderscheidt de mens van andere dieren?
Kan ik ervoor kiezen mens te zijn?
Ben ik hetzelfde als andere mensen? Wat maakt me hetzelfde/anders?
Kan ik in de spiegel zien wie ik ben?
Kan jij zien wie ik echt ben?
Kies ik ervoor te zijn wie ik ben?
Kan ik veranderen als ik dat wil?
Zou ik eigenlijk een ander persoon geweest zijn als ik een andere naam had?

Opdracht: Invullen en bespreken.
Tip: <http://www.worldometers.info/nl/> hier kan je per seconde nagaan hoeveel mensen er op de wereld zijn.

Oplossing: Over de wereld krioelen ongeveer 7 500 000 000 mensen.

Extra: Alle leerlingen schrijven vijf woorden op die bij hen passen (eigenschappen, karakter, hobby, voorkeuren ...). Dan worden de papiertjes gemengd en herverdeeld. Wie weet van wie hij/ zij het papiertje heeft? De leerkracht kan dit afbakenen door bijvoorbeeld woorden over karakter toe te laten, maar niet over uiterlijk.

Je hebt maar één jezelf.
En als je die verliest,
heb je niks meer.
Hou jezelf dus
maar goed in de gaten.
Leg je niet verloren
en knijp af en toe
eens in je arm.
Om te voelen
of je jezelf nog wel hebt.
Al dan niet in de hand.

Geert De Kockere

Je kunt zoeken naar jezelf.
In een gedicht.
Zeer zeker.
In muziek ook.
Maar het mooiste is het
als je je vindt
in iemand anders.

Geert De Kockere

7

Thema: Ik en mijn wereld.
Mijn naam.

Vragen: Waarom heb je een naam nodig?
Zou je een andere persoon zijn als je een andere naam had?
Welke naam zou je niet graag hebben? Heb je daar een reden voor?
Welke naam zou je wel graag hebben? Welke zou jij voor jezelf gekozen hebben?
Wat vind je van je familienaam?
Is het belangrijk dat je door je naam bij een familie hoort? Of doet de naam er niet toe?
Zou je weleens in een andere persoon willen stappen en zijn/haar leven leiden?
Welke invloeden bepalen hoe jij jezelf ziet?
Welke personen hebben een invloed op hoe jij naar jezelf kijkt?
Hoe belangrijk is het voor jou hoe andere mensen over jou denken?

Opdracht: Bespreken en tekenen.
Tip: Denk bijvoorbeeld aan handlettering of graffiti.

8

Thema: Ik en mijn wereld.
Wat ik ben, wie ik ben.

Vragen: Is er een verschil tussen WAT ik ben of WIE ik ben?
Welke van deze twee is de belangrijkste vraag? Waarom?

Als ik ... een dier, een bloem, een kleur, speelgoed, een voertuig, een vreemd land of een meubel was. Is zo'n vergelijking onzin of hebben deze dingen eigenschappen die jij ook hebt?

Vb. Als ik een meubel was, zou ik een kast zijn.

De eigenschappen van deze kast zijn: robuust, groot, gesloten, er kan veel in, de kamer is opgeruimd als alles in de kast zit, niemand kan zien wat erin zit ...

Ik zou graag robuust en groot zijn, dan zou ik veel ruimte innemen, zodat niemand me over het hoofd ziet. Er kan veel binnen in mij zijn waar niemand wat vanaf weet. Vanuit mijn hoek in de kamer kan ik alles zien en horen.

Als ik een meubel was, dan was ik graag een flinke kast.

Is je toekomst erg belangrijk? Moet je daar nu al mee bezig zijn? Waarom wel/niet?
Ben je eerder nieuwsgierig of bang voor de toekomst?

Opdracht: Invullen, bespreken en spelletje oplossen.

Oplossing: Mijn toekomst.

Als ik een bloem was ...

Als ik een dier was ...

9

Thema: Ik en mijn wereld.
Zedenleer is zoeken naar jezelf.

Vragen: Waarom worden op deze bladzijden mensenlevens met puzzels vergeleken?
Zal je puzzel binnenkort af zijn? Hoeveel stukjes heeft die?
Welke stukjes ontbreken nog aan de puzzel van je leven? Is er een voorbeeld dat je kan gebruiken?
Kan het zijn dat je bepaalde stukjes verliest of nooit vindt?
Zou het kunnen dat je puzzelstukjes op een zeker moment echt kwijt wilt?
Kan/mag jouw puzzel veranderen?
Is het waar dat het mooiste wat je kunt worden jezelf is?
Ben je jezelf soms niet beu? Zijn anderen je weleens beu?
Hoe voelt het om jezelf te zijn? Ben je trots op wie je bent?
Zijn anderen blij met wie je bent? Wie?
Moet je moedig zijn om jezelf te accepteren zoals je bent?
Is dat voor iedereen even moeilijk of gemakkelijk?

Opdracht: Spelletjes oplossen en de oplossingen bespreken.

Oplossing: VERSCHILLEN: wolk weg; vogel erbij; jongen = meisje; in het hoofd: 2 puzzelstukken zijn verwisseld van kleur; los puzzelstuk is eerst blauw, dan rood.

HET MOOISTE WAT JE KAN WORDEN IS JEZELF

Extra: Ga tegenover een klasgenootje zitten en zoek 5 verschillen tussen jullie. Zoek nu ook 5 gelijkenissen.
Speel het spel nog eens, maar ga nu niet uit van het uiterlijk, maar van het karakter, dingen waar je van houdt, gewoonten ...
Probeer dit ook met een grotere groep; de vraag is dan: Wat maakt jou uniek in deze groep? Uiterlijk? Innerlijk?

10-11

Thema: Ik en mijn wereld.
Mijn wereld in kaart.

Vragen: Wat zorgt ervoor dat jij 'jij' bent?
Jouw uiterlijk? Jouw karakter? Wat je beleefd hebt? Wat je weet? Waar je wel of niet van houdt? Jouw herinneringen? Jouw ontmoetingen? Jouw school? Jouw familie? Jouw ervaringen?
Jouw voorkeuren? Jouw DNA?
Of ben je een mix van vele dingen?
In hoeverre kan je de persoon die je bent kennen/veranderen/waarderen?
Ben je kneedbaar of ben je gewoon wie je bent, je hele leven lang?

Opdracht: Nadenken, bespreken en invullen.

Opmerking: Staat er iets bij wat niet van toepassing is op jou? Vul het dan niet in.
Vb: Ging je nooit logeren bij een vriendje? Niet erg, je kan 'bij een vriendje' doorstrepen en opschrijven wanneer je bijvoorbeeld bij je neefje ging logeren.
Wil je niets opschrijven over het verdrietigste wat je ooit meemaakte, schrijf het dan niet op. Deze bladzijde is niet bedoeld om je ongelukkig te maken.

Het leven is geen competitie en iedereen vult het anders in!

Extra: Maak eens een levenslijn (zie bijlage).

Levenslijn:

Maak een tijdlijn in de vorm van een waslijn waaraan kaartjes en foto's met belangrijke gebeurtenissen (persoonlijke en andere) kunnen bevestigd worden.

De leerlingen worden uitgenodigd om hun eigen levensloop uit te tekenen op een 'levenslijn'. Met symbolen, kleuren en illustraties brengen ze belangrijke momenten in beeld. Na deze activiteit volgt een 'geleide' nabespreking en uitwisseling.

Verloop:

Leid de opdracht in door een reële levenslijn of biografie van iemand te vertellen. Je kan ook je eigen levensverhaal als voorbeeld nemen.

Nodig de leerlingen uit stil te staan bij hun eigen levensloop aan de hand van de volgende opdracht:

"Probeer je jouw leven voor te stellen door een 'lijn'. (Dit hoeft geen rechte lijn te zijn.) Je kan misschien zelfs beter kiezen voor een curve met hoogtes en laagtes, hoogtepunten en dieptepunten.

Teken het moment van je geboorte en 'nu'.

Geef periodes of gebeurtenissen aan die jou gemaakt hebben tot wie jij nu bent. Doe dit met kleuren, symbolen, tekeningen, woorden ...

Welke gebeurtenissen in jouw leven hebben een invloed gehad op wie je nu bent?

Maak duidelijk dat het de bedoeling is om daarna gegevens uit te wisselen.

Je moet niet over alles vertellen, bepaal zelf wat je wilt delen en wat niet."

Heb je een eigen klaslokaal? Dan kan je ook werken met draden en wasknijpers, iedere draad is dan een 'levenslijn' waaraan gebeurtenissen worden opgehangen.

Geef iedereen om beurt de kans om zijn / haar 'levenslijn' uit te leggen en hierover te vertellen. Het is goed vooraf duidelijke afspraken te maken over de manier waarop de anderen mogen reageren.

In eerste instantie wordt er enkel geluisterd naar diegene die vertelt. De verteller krijgt de tijd die nodig is om te vertellen.

Daarna mogen de anderen reacties geven, vragen stellen ... maar de verteller staat nog altijd centraal. Oordelende en veroordelende reacties kunnen niet.

Ieders verhaal, ieders pijn, ieders geluk wordt gerespecteerd.

Idee: Weerbaarheid van jongeren. Denk- en doeboek. S. Cautaert, V. Dupont, I. Ideler. Antwerpen- Apeldoorn, Garant, 2006, blz. 233-236.

Auteur(s):

CAUTAERT, S., DUPONT, V. en IDELER, I.,

12-13

Thema: Ik en mijn wereld.
Mijn wereld door de ogen van mijn ouders.

Vragen: Zien jouw ouders je op dezelfde manier als andere mensen? Waarom wel/niet?
Hecht je waarde aan wat zij van je vinden?
Ouders kennen je al heel lang en heel goed, is dat fijn of ook wel eens vervelend?
Ouders hebben dromen en verwachtingen voor hun kinderen. Hoe vind je dat?
(In geval van mee-ouders, pleegouders ...)
Wie noem jij je ouders?
Wat maakt ouders tot ouders? Wat doen ze anders dan andere mensen?

Opdracht: Laat beide bladzijden invullen door je ouders, of door de mensen die voor jou jouw ouders zijn.

14

Thema: Mensen zoeken antwoorden.
Levensvragen.

Vragen: Ben jij nieuwsgierig? Zou jij graag weten hoe alles er gekomen is?
Hebben we al antwoorden op deze vragen? Welke?
Waar kan je antwoorden vinden?
Sommige mensen hebben duidelijke antwoorden. Hoe kan je weten of die waar zijn of niet?

Waar konden de eerste mensen antwoorden vinden? Dachten ze dat goden alles regelden en zo hun leven stuurden? Vonden ze hun antwoorden bij een geloof? Is het zo dat de godsdiensten ontstaan zijn?
(Het is niet bewezen dat godsdiensten op deze wijze ontstaan zijn. Toch hebben mensen geprobeerd hun lot te sturen door te offeren aan de goden. Ze vroegen bijvoorbeeld een goede oogst, overwinning in de strijd of gezondheid, maar evengoed wilden ze de goden bedanken voor de goede dingen in hun leven. Een boek zoals de bijbel of de koran biedt antwoorden. Sommige mensen aanvaardden deze antwoorden, anderen twijfelen hieraan en nog anderen verwerpen ze.)

Is de vraag die de dinosauriërs zich stellen een levensvraag? (Neen, er is een antwoord op die vraag, ook al kennen zij het antwoord niet. Levensvragen zijn vragen over de zin, het bestaan en de betekenis van het leven.)

Opdracht: Bespreken en invullen. Het woord 'levensvragen' begrijpen en een levensvraag kunnen bedenken.

Oplossing: LEVENSVRAGEN

Extra: Dit zijn voorbeelden van levensvragen:

- Heb je je denken zelf in de hand?
- Als je verkeerde keuzes maakt, bepalen die dan je verdere leven?
- Wat als geld niet zou bestaan?
- Heeft gelukkig zijn ook met leeftijd te maken?
- Kunnen we de aarde nog redden?
- Gaat de mensheid vooruit of achteruit?
- Is je leven je lot en ligt het dus eigenlijk vast?
- Is er leven na de dood?
- Waarom zijn sommige mensen denkers en andere doeners?
- Is iedereen belangrijk?
- Waarom stellen we ons altijd zo veel vragen?
- Waarom zijn we op aarde?
- Wat wil ik bereiken in mijn leven?
- Ben ik belangrijk voor anderen?
- Als ik mijn leven opnieuw mocht doen, wat zou ik dan anders aanpakken?

Hoe zou mijn leven zijn als ik in een ander land of bij een andere familie geboren was?
Hoe zou ik willen dat anderen zich mij herinneren?
Wat kan ik nu doen zodat ik later op een mooi leven kan terugblikken?

Hebben slakken een deurbel?

Mary Heylema

hebben slakken
een deurbel?
heeft een mol een toilet?
dragen vissen pantoffels?
kijk jij onder je bed?

kunnen grassprietten bloeden?
past verband om de maan?
kijken kippen verdrietig?
waar komt regen vandaan?

kun je kwallensoep eten?
hebben schelpen een wang?
kan de zee opgevouwen?
is de juf wel eens bang?

kunnen baby's al lezen?
loopt een boek altijd af?
hoeveel bladzijdes zijn er?
waarom bestaat straf?

zijn mijn ogen de ramen?
is mijn vel dan de muur?
zijn mijn wimpers gordijnen?
is een zeehondje duur?

slijt je tong door te praten?
kunnen woorden ook op?
blijft mijn hoofd altijd denken?

stop!

Gedicht: Je kan je een heleboel dingen afvragen waarop niet echt een antwoord bestaat, maar zijn het daarom levensvragen? Zitten er levensvragen in dit gedichtje? Pas helemaal op het einde gaan de (gekke) vragen over naar thema's waarover je echt kan nadenken.

Kunnen woorden ook op?

Kan het gebeuren dat je niet weet wat zeggen? Hoe komt dat?

Blijft je hoofd altijd denken?

Kan je even stoppen met denken? Als iemand zegt: "Denk niet aan een roze olifant!" Wat is dan het eerste waar je aan denkt? Hoe komt dat? Doen je hersenen wat ze zelf willen of wat jij wilt?

15

Thema: Mensen zoeken antwoorden.
Goden en godinnen.

Vragen: Hoe zit het volgens jou? Hebben de goden de mensen bedacht of hebben de mensen de goden bedacht?
Welke is de echte god? Voor elke gelovige is zijn god de enige, maar kan dat kloppen?
Goden zijn erg verschillend, soms zelfs elkaars tegengestelde. Hoe kan dat?
God is enkel een idee, vormgegeven door mensen, zegt men weleens. Is dat de verklaring?

Opdracht: Nadenken en bespreken.
Eventueel op zoek gaan naar zo veel mogelijk goden en hun verhalen.

Extra: Hieronder volgen de verhalen van een aantal goden. Ze zijn willekeurig gekozen.
De bedoeling is aan te tonen dat er een grote verscheidenheid is.
Het begrip 'god' is dus zeer ruim te interpreteren.
En dan zijn er ook nog de heiligen, de halfgoden of de demonen ...
Godenverhalen noemt men meestal mythologie.
Elk volk heeft zijn eigen verhalen.

Het is leuk met de leerlingen op zoek te gaan naar goden en hun verhalen.
Deze zijn ook erg bekend: De Minotaurus, Daedalos en Icaros, Het ontstaan van Europa, De ark van Noach, Koning Midas ...

Meer verhalen: www.beleven.org/verhalen/lijsten/soorten.php?soort=Mythe

Boekentips : *God & Co. Over geloven altijd en overal. Kolet Janssen.

Uitgeverij Davidfonds – Infodok – 2006 - ISBN 9789077942178

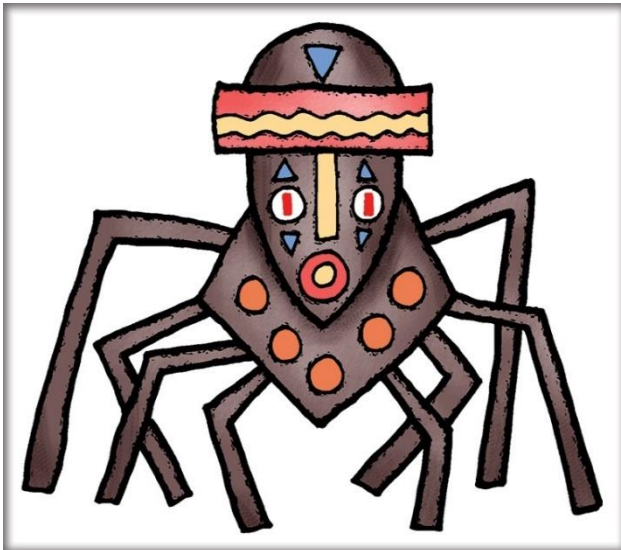
*Geloof het of niet! Dieke Van Ewijk. Over religies, volksgeloof, ...

Uitgeverij Pimento – 2009 – ISBN 9789049923426

Zeus is de oppergod van alle Griekse goden. Hij beheerste de natuur en in de verhalen kan hij daarom met bliksems gooien, het laten regenen of sneeuwen, of de wolken uit elkaar drijven. Zeus woont op de berg Olympus. De ouders van Zeus waren de titanen (= reuzen) Kronos en Rhea. Zeus had vele broers en zussen, daarvan was hij de jongste. Zijn vrouw was de godin Hera die ook één van zijn zussen was (oeps). Hij heeft vele liefdes gehad met verschillende godinnen, nimfen en zelfs mensen. Hij kreeg een boel kinderen die allemaal helden waren.

Anansi was een god in Afrika. De slaven namen zijn verhalen mee naar Amerika en veranderden ze daar beetje bij beetje. Stilaan werd Anansi in plaats van een god een demon.

Eén van zijn verhalen gaat over de slimheid. Anansi wilde alle slimheid van de wereld bezitten. Daarom trok hij de wereld rond en ontfutselde hij die bij iedereen. Zo werd hij steeds slimmer en tenslotte kreeg hij alle slimheid te pakken. Dat dacht hij toch. Omdat Anansi bang werd dat iemand zijn kalebas vol slimheid zou willen stelen, zou hij die in een boom verstoppen. Met de dikke kalebas op zijn buik gebonden lukte het hem niet in de boom te klimmen. Zijn zoontje van 7 zag hem sukkelen en zei: "Papa, waarom bind je de kalebas

niet op je rug, zo zal je makkelijker kunnen klimmen?" Anansi besepte dat zijn zoon slimmer was dan hij en daar werd hij ontzettend boos om. Hij smeedt de kalebas kapot op de grond en alle slimheid verspreidde zich over de wereld. Als je goed zoekt, kan je nog overal stukjes vinden.

Balder was een Noorse god. Hij woonde in zijn paleis met zijn vrouw Nanna. Hij verspreidde licht, lente en wijsheid. Hij was mooi vanbinnen en vanbuiten. Hij gaf iedereen een goed gevoel. In een droom werd voorspeld dat Balder vermoord zou worden. Frigg, de vader van Balder liet alle levende wezens beloven zijn zoon geen kwaad te zullen doen. Iedereen deed dat, behalve de maretak. Die werd vergeten. Loki, de slechterik, wist dat. Hij maakte een pijl van de maretak en liet de blinde broer van Balder die afschieten. Zo doodde de nietsvermoedende Hodur zijn eigen broer.

Balder moest naar de hel omdat hij niet eervol in de strijd gestorven was. Maar als de nieuwe wereld komt, zal hij het hoofdwezen zijn. Daar wacht hij op.

Ganesha is bij de hindoes de god van een nieuw begin. Shiva is zijn vader en Parvati zijn moeder.

Parvati wilde niet dat Shiva de badkamer binnenkwam als zij in bad zat, daarom maakte ze van zeep een poppetje en blies het superkrachten in: Ganesha. Hij moest van zijn moeder de deur bewaken. Shiva werd erg boos toen hij niet meer binnen geraakte en er volgde een vreselijk gevecht. Hij hakte het hoofd af van Ganesha, maar kreeg daar erg veel spijt van toen hij vernam dat het zijn eigen zoon was.

Hij gaf zijn dienaren de opdracht hem het hoofd te brengen van het eerste levende wezen dat ze tegenkwamen. Dat was een olifant. Sindsdien leeft Ganesha met het hoofd van een olifant.

Gek detail: de rat of muis Mushika is zijn vervoermiddel.

Tlaloc was de god van het water en het bloed bij de Azteken. Hij had grote tanden en een soort bril.

Om hem te eren werden mensenoffers gebracht. Ze werden eerst blauw geschilderd, daarna verdronken en het hart uitgesneden. Dat deden de Azteken om een goede oogst te vragen.

Af en toe brachten ze kinderen naar de bergen. Die werden daar geofferd om regen te krijgen. Ze moesten wel huilen, want pas als Tlaloc tevreden was met hun tranen, schonk hij regen aan de aarde.

Wat een akelige god ...

Op een dag besloot de god Ra uit het water te komen en de zon te worden. Hij was knap en straalde helder. Hij maakte meteen andere goden: Geb, de aarde en Noet, de hemel. Hij strooide sterren over Noet heen en trouwde met haar. Toen weende hij en uit die tranen kwamen alle levende wezens. Eerst was hij heel gelukkig, maar toen begonnen die wezens, mensen en dieren, onder elkaar te vechten. Ra was boos, hij nam een schip en voer ermee naar de onderwereld. Voor het eerst werd het nacht. In de onderwereld zat de enorme woeste slang Apep, die slingerde zich rond zijn schip. Ra moest vechten, maar won. Elke nacht opnieuw won hij de strijd en elke ochtend stond hij weer aan de hemel te stralen. Daarom is het nu nog steeds dag en nacht.

16

Thema: Mensen zoeken antwoorden.
Bedenk zelf een nieuwe god of godin.

Vragen: Zijn alle goden en mythen ooit bedacht door mensen, of zijn ze echt gebeurd?
Mag je zelf ook verhalen verzinnen?
Is het goed als je dan gaat zeggen dat het echt gebeurd is?
Kunnen we nagaan wat er in een ver verleden gebeurde?
Hebben de mensen de verhalen, waar of niet, altijd correct doorverteld?

Opdracht: Zelf een god bedenken en hem of haar bijzondere krachten geven. (Krachten die jij belangrijk vindt voor jezelf, voor de anderen, voor de wereld...)
Je fantasie en de bestaande mythen zullen kampen om originaliteit.

Extra: Er bestaan mensen die zich groeperen en een godsdienst of religie uitvinden.
Soms veranderen ze een bestaande godsdienst omdat ze die beter willen maken (vb. Getuigen van Jehova).
Soms maken ze iets nieuws (vb. Wicca. Dit zijn vooral vrouwen die ecologie en filosofie belangrijk vinden. Ze willen zo veel mogelijk de natuur volgen. Ze gebruiken oude symbolen en verhalen uit de hekserij. Ze noemen zichzelf heksen.)
Soms ook maken ze een religie om iets duidelijk te maken (vb. Pastafari, zie volgende pagina).

Het vliegend spaghettimonster.

Het Vliegend Spaghettimonster is de god van het pastafarianisme. Hij ziet eruit als een hoop spaghetti met 2 vleesballetjes en 2 ogen erop. Een gelovige heet Pastafari. Op feestdagen verkleedt hij zich als piraat. Op gewone dagen draagt hij soms een vergiet op zijn hoofd. Pastafari komen graag gezellig bijeen, maar ze discussiëren ook over het geloof en de maatschappij.

Bobby Henderson vond het in 2005 niet normaal dat de onderwijsraad van Kansas in de V.S. beslist had niet alleen de evolutietheorie, maar tegelijk ook 'intelligent design' te onderwijzen. Leerlingen moesten dus leren hoe het leven op aarde ontstaan was volgens de wetenschap, maar ook hoe het in de Bijbel stond.

Hij vond dit fout en zei dat godsdienst geen plaats had in de lessen wetenschappen. Bovendien was dit erg éénzijdig, er bestonden immers meerdere godsdiensten. Zoals die van hem: de godsdienst van de Pastafari.

Het is een godsdienst die gemaakt is om ervoor te zorgen dat mensen eens goed nadenken over de wereld en haar godsdiensten. Het is niet de bedoeling andere godsdiensten uit te lachen. Maar toch ...

Er zijn geen strenge regels, deze zijn de voornaamste:

- Je mag in Het Vliegend Spaghettimonster geloven, maar het hoeft niet.
- Je hoeft je niet slecht te gedragen tegenover andere mensen, wees vriendelijk.
- Beoordeel anderen liever niet op hun uiterlijk of zo. Gedraag je!
- Discussieer niet met een lege maag, eet eerst spaghetti.
- Gebruik je geld niet om dure kerken, tempels of moskeeën te bouwen, help liever de armen.

Sommige mensen vinden dit geloof zot. Dat mag.

Mag je een godsdienst een beetje zot vinden?

Mag je lachen met godsdiensten?

Mag je lachen met gelovigen?

17

Thema: Mensen zoeken antwoorden.
Jij gelooft wat je wilt, ik ook.

Vragen: Waar zoek je antwoorden op levensvragen?
Waar denk je dat andere mensen die vinden?
Is het nodig antwoorden te vinden?
Is het nodig je vragen te stellen in je leven?
Is er veel verschil tussen mensen? Zijn er die zich veel vragen stellen en zijn er die zich bijna nooit vragen stellen? Wat vind jij beter?

Opdracht: Nadenken, bespreken en invullen.

18

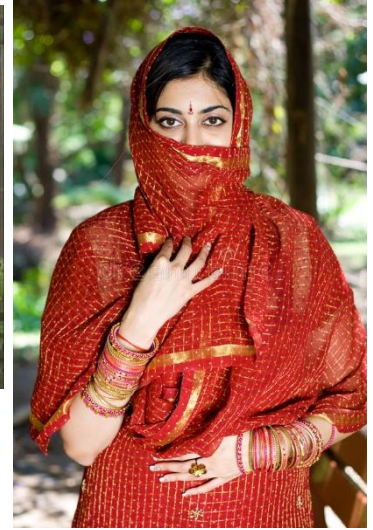
Thema: Godsdiensten zijn overal.

Vragen: Waarom gaat het in dit boek ook over godsdiensten? Zie jij ook overal verwijzingen naar godsdiensten? Noem er een aantal. (zie volgende bladzijde)

Opdracht: Kijken, lezen en bespreken. Eventueel zelf op zoek gaan naar voorbeelden binnen je leefomgeving.
Vb. Welk ziekenhuis heb je al gezien? Ben je bij een jeugdbeweging? Ga je weleens naar een begrafenis, een communiefeest of een doopfeest in de familie? Krijg je weleens doopsuiker of een communieprentje? Hebben jullie een bijbel thuis? Heb je al eens deelgenomen aan een iftar? (Dat is de maaltijd tijdens de ramadan, vlak na zonsondergang.) Zag je al eens een mezuzah aan een deurpost? (Dat is een kokertje waarin de joden een tekstje uit de Thora stoppen.)

Extra: Godsdiensten zijn overal, zie bijlage.

Godsdiensten zijn overal:

Godsdiensten komen we overal tegen tijdens ons leven, zelfs op plekken waar we dat niet verwachten.

Wetten. *Deze zijn dikwijls opgesteld aan de hand van de plaatselijke gebruiken en godsdiensten.*

Vb: Je mag niet doden, je mag maar met één persoon trouwen, je moet (bepaalde) kleren aantrekken ...

Kunst. *Er zijn hele perioden geweest in de geschiedenis dat alleen kerken voldoende geld hadden om schilderijen of beeldhouwwerken te betalen, de meeste kunstenaars maakten enkel religieuze werken. Ook buiten deze perioden was godsdienst een belangrijke inspiratiebron.*

School. *De meeste kinderen in ons land gaan naar een katholieke school, waar ze de christelijke waarden meekrijgen. In sommige landen zijn alle scholen verbonden aan een religie. Bepaalt jouw levenshouding je schoolkeuze?*

Op katholieke feestdagen hebben we allemaal vrij van school (...), moslims krijgen 2 extra vrije dagen, joodse kinderen 14 extra dagen omwille van religieuze feesten.

(<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/religieuze-feestdagen>)

Taal. *Er zitten heel wat woorden en uitdrukkingen uit de bijbel in onze taal: salomonsoordeel, ongelovige Thomas, in het duister tasten, in iemands voetsporen treden, een judaskus, adamskostuum, ik ben toch niet van gisteren ...; zelfs in vloeken: godverdomme, Oh my god! ...*

Gebruiken. *Kerstster, doopsuiker, trouwen in een witte jurk (maagdelijkheid), zondagsrust, vrije dagen op kerkelijke feestdagen, driekoningen zingen, Valentijn, Te Deum ...*

Symbolen. *christelijke: vredesduif, regenboogvlag, kruisen, engeltjes ...*

andere : dromenvanger, mandala, scarabee, pentagram, yin en yang ...

Wetenschap en geneeskunde. *Wat is ethisch wetenschappelijk onderzoek? In sommige religies gelooft men niet in vaccinatie, geboortebeperving, bloedtransfusies ...*

Kleding. *Hoofddoek, naaktheid (schaamte) bedekken, je kleden naar je geslacht ...*

Draag je weleens zo'n juweeltje? En weet je dat het een religieuze oorsprong heeft?

19

Thema: Godsdiensten zijn overal.
In ons land staat godsdienstvrijheid in de grondwet.

Vragen: Hoe zie jij godsdienstvrijheid?
Zie je jezelf leven in een land waar de wetten bepaald worden door een godsdienst?
Wat zou er dan voor jou veranderen?
Hoe zou je het vinden als je vader alle beslissingen mocht nemen en je moeder niet?
Hoe zou je het vinden als holebi's opgesloten zouden worden omdat ze niet mogen houden van wie ze willen?
Wat zou je ervan denken als een kindje dopen verplicht zou worden?
Hoe zou je het vinden als priesters (die niet verkozen worden) meer te zeggen hadden dan burgemeesters of ministers (die wel verkozen worden)?

Opdracht: Lezen, bespreken en de zin vinden.

Oplossing: GODSDIENST IS NIET VERPLICHT

Info:

Godsdienstvrijheid betekent dat iedereen zelf mag bepalen welke godsdienst hij/zij aanhangt. Je mag ook niet-godsdienstig zijn. Dat betekent dat de grondwet bepaalt dat, bovenop de gewone rechten van elke burger, de vrijheid van godsdienst aparte aandacht en een heel setje eigen wetten krijgt. In China of Cuba bestaat die aparte wet niet, omdat die overbodig is. Heel anders is het in landen van het Midden-Oosten waar één godsdienst in de wet staat. Je bent verplicht te leven naar de wetten van de godsdienst, wat je overtuiging ook is. In sommige landen staan zware straffen op het niet naleven van de godsdienstige voorschriften. Een vrouw die met de auto rijdt of alleen over straat loopt, iemand die niet deelneemt aan het vrijdaggebed, een homoseksuel ...

De straffen kunnen wurging of steniging of ... zijn, zoals bepaald door de Islam (Sharia). In vorige eeuwen waren er veel landen waar geen godsdienstvrijheid was. Omdat ons land wat dat betreft een pijnlijk verleden had (vb. inquisitie) werd de godsdienstvrijheid in de wet opgenomen. Als je de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens respecteert, heb je eigenlijk geen aparte wet i.v.m. godsdienstvrijheid nodig.

Als het op bepaalde wetten aankomt, was - en is- er veel discussie in ons land tussen religieuze groepen en niet-gelovigen.

De abortuswet deed veel stof opwaaien toen Koning Boudewijn weigerde die te tekenen. In ons land beslist de regering, de koning keurt goed. Hij heeft de regering aangesteld, dus hij volgt hun beslissingen. Dat is de wet. Er was een groot probleem: de koning wilde de wet niet volgen. De regering besliste toen dat de koning één dag geen koning was, zij tekende de wet, de volgende dag was de koning weer gewoon de koning.

De euthanasiewet kwam er uiteindelijk wel, maar in katholieke ziekenhuizen wordt die niet dikwijls toegepast. Dat is een probleem.

<http://leif.be/vragen-antwoorden/wet-betreffende-euthanasie-minderjarigen-2014/>

Ons land heeft wat holebi's betreft een goede wetgeving. We waren bij de eerste landen waar holebi's mogen trouwen en kinderen adopteren.

In sommige landen hebben godsdiensten nog veel invloed.

Voorbeeld:

Pas sinds juni 2018 mogen vrouwen met de auto rijden in Saoedi-Arabië, ze mogen nu ook af en toe een sportstadion in. Voor alle administratie heeft een vrouw een mannelijke voogd nodig. Ze mag dus geen bankrekening hebben, geen paspoort aanvragen, niet alleen reizen, geen job nemen als haar echtgenoot dat niet goed vindt. Ze mag ook niet geopereerd worden zonder toestemming van een man, ze erft de helft van wat haar broers erven, haar getuigenis weegt niet zwaar in een rechtbank (de helft van een man), ze heeft beperkt hoederecht over haar kinderen als ze gaat scheiden (max 2 jaar)...

Deze wetten gelden in deze of in een mildere vorm in 50 landen.

Voorbeeld:

In 72 landen is holebi zijn verboden bij wet. In 8 landen staat er doodstraf op.

20-21

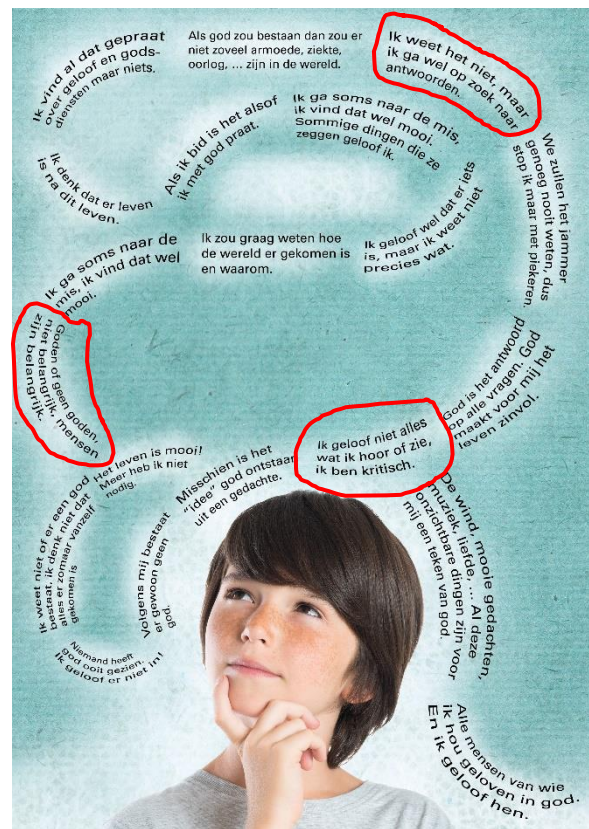
Thema: Godsdiensten zijn overal.
Probeer maar eens jezelf in dit doolhof terug te vinden!

Vragen: Zo veel mensen, zo veel meningen. Vind je het vervelend dat iedereen iets anders denkt?
Zou het eenvoudiger zijn als iedereen hetzelfde dacht over godsdiensten?
Zou het beter zijn alle godsdiensten maar gewoon af te schaffen? Zou de wereld dan een betere plek zijn?
Vrijheid zorgt ervoor dat mensen soms meningen hebben die jij helemaal niet ziet zitten, die je stom of ondoordacht vindt. Hoe reageer je daarop?
Zouden mensen gemakkelijk van gedacht veranderen?
Denken de meeste kinderen hetzelfde als hun ouders?
Wanneer begin je een eigen mening te vormen?
Wat betekent 'leef nu' voor jou?

Opdracht: Lezen, nadenken, bespreken en het spel oplossen.

Oplossing: TOEN WAS TOEN
NU IS NU EN
DAN IS DAN
LEEF NU
NIET NU EN DAN

Extra: Zie bijlage.

Extra activiteit:

Zet volgende zinnen op kaartjes:

- *Ik geloof niet alles wat ik hoor of zie, ik ben kritisch.*
- *Goden of geen goden, niet belangrijk, mensen zijn belangrijk.*
- *Ik weet het niet, maar ik ga wel op zoek naar antwoorden.*
- *Ik zou graag weten hoe de wereld er gekomen is en waarom.*
- *Ik vind al dat gepraat over geloof en godsdiensten maar niets.*
- *Ik weet niet of er een god bestaat, ik denk niet dat alles er zomaar vanzelf gekomen is.*
- *Ik denk dat er een god is.*
- *Volgens mij bestaat er gewoon geen god.*
- *Ik ga niet naar de kerk, maar als anderen dat doen is dat oké.*
- *Ik denk dat er leven is na dit leven.*
- *Ik ga soms naar de mis, ik vind dat wel mooi. Sommige dingen die ze zeggen geloof ik.*
- *We zullen het jammer genoeg nooit weten, dus stop ik maar met piekeren.*
- *Niemand heeft god ooit gezien. Ik geloof er niet in!*
- *Het leven is mooi! Meer heb ik niet nodig.*
- *Als god de mens schiep, wie schiep dan god of was god er altijd al?*
- *Sommige mensen vinden dat je voor alle vragen een logische verklaring moet zoeken. Voor hen is god iets dat mensen verzonnen hebben als antwoord op vragen die ze nog niet kunnen beantwoorden. Ik denk dit ook.*
- *Alle mensen van wie ik houd geloven in god. En ik geloof hen.*
- *De wind, mooie gedachten, muziek, liefde, ... Al deze onzichtbare dingen zijn voor mij een teken van god.*
- *God is het antwoord op alle vragen. God maakt voor mij het leven zinvol.*
- *Ik kan onmogelijk geloven in iets dat niet bewezen kan worden.*
- *Als god zou bestaan dan zou er niet zoveel armoede, ziekte, oorlog, ... zijn in de wereld.*
- *Als ik bid is het alsof ik met god praat.*
- *Ik geloof wel dat er iets is, maar ik weet niet precies wat.*
- *Misschien is het "idee" god ontstaan uit een gedachte.*

De leerlingen zitten in een kring. De leerkracht legt 8 kaartjes open op tafel.

De leerlingen leggen een gepersonaliseerd steentje op het kaartje dat hen het meest aanspreekt. Daarna volgt een gesprek.

Dit kan 3 keer herhaald worden (3 x 8 kaartjes = 24 stellingen)

Reflectievragen:

- *Was het moeilijk om een keuze te maken?*
- *Mag je van gedachte veranderen of moet je je aan je mening houden?*
- *Is het moeilijk te weten waar je in gelooft?*
- *Hoe kom je aan je geloof?*
- *Hoe is het als anderen in andere dingen geloven?*
- *Hoe behoort je om te gaan met mensen die in heel andere dingen dan jij geloven?*
- *Mag je zelf weten wat je gelooft?*

Doel:

De leerlingen durven te praten over wat zij geloven.

De leerlingen ontwikkelen respect voor andere overtuigingen.

22-23

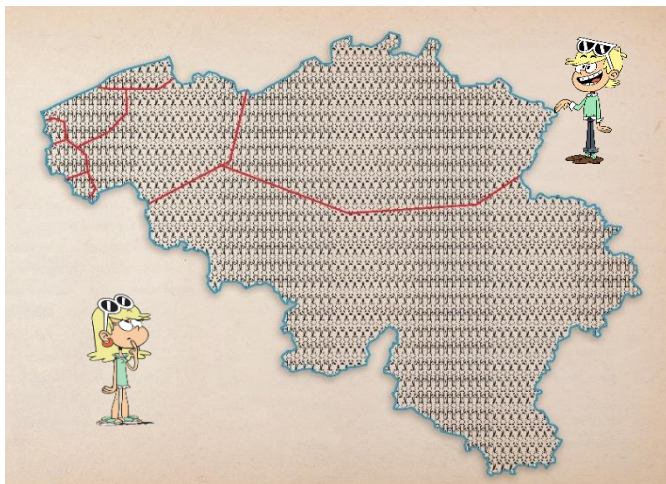
Thema: Godsdiensten zijn overal.
Levensbeschouwingen in België.

Vragen: Wat is volgens jou een levensbeschouwing als de verklaring luidt: 'kijk op het leven'?
Waarom denk je dat in ons land cijfers over levensbeschouwing niet bestaan? (Het is zelfs verboden een officiële volkstelling te doen op basis van religie.)
Is het omwille van de privacy? (Je houdt je opinie liever voor jezelf.)
Is het omdat anderen dat zouden kunnen misbruiken? (Dat gebeurde tijdens WOII. Eerst 'telden' de nazi's de Joden en lieten ze een ster dragen zodat iedereen kon zien wie joods was. Daarna werden ze opgesloten en zelfs gedood.)
Is het omdat mensen er niet willen op aangesproken worden?
Is het omdat mensen al eens van gedacht willen veranderen?
Is het omdat mensen niet altijd een duidelijke levensovertuiging hebben? (Soms worden kinderen gedoopt en doen ze hun communie, ze gaan naar de katholieke school en de chiro, ze trouwen kerkelijk en worden misschien ook kerkelijk begraven, toch gaan ze nooit naar de mis en ze bidden niet.)
Willen ze misschien veranderen als dat zo uitkomt? En jij? Ben jij zeker van je levensovertuiging? Zal die dezelfde blijven, je hele verdere leven?
Opmerking: In Europa hebben Zweden, Tsjechië en daarna België het grootste aantal niet-gelovigen.

Opdracht: Lezen en de in België erkende levensbeschouwingen leren kennen.
Eventueel een figuurtje inkleuren dat jou voorstelt, ook anderen mogen.

Extra info voor de leerkracht: Eigenlijk zijn het de erediensten die erkend zijn.
De federale overheid betaalt de bedienaren van de erediensten en de moreel consulenten. Voor de financiering van de gebouwen zijn de gewesten en gemeenschappen bevoegd.
Zie:

https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/erediensten_en_vrijzinnigheid/erkende_erediensten

24-25-26-27

Thema: Waarden hebben waarde.
Wat vind jij belangrijk in het leven?

Vragen: Welke waarden kan je in dit verhaal terugvinden?
Welke elementen uit dit verhaal zijn voor jou herkenbaar?
Soms stroomt de rivier heel rustig, soms heel wild. Soms gaat je leven heel makkelijk en soms is het heel druk, vervelend of moeilijk. Heb je dat al eens gemerkt? Hoe ga je daarmee om?
Ken jij grote mensen of kinderen die in de loop van hun leven moeilijkheden hebben overwonnen? Wat zou je tegen die mensen of kinderen zeggen? Hoe zou je hen kunnen helpen? Welke waarde heb je nodig?
Iemand kan bij zijn geboorte een beschadigd bootje krijgen. Wat betekent dat? Hoe kan jij helpen? Welke waarde kan je daaraan koppelen?
Wat betekent vrijheid? Plaats dat eens bij andere mensen of in een andere context. Vb. Als je in een rustige straat woont of op de hoogste verdieping van een flat, kan je dan dezelfde spelletjes doen?
Kan iets tegelijk eerlijk en oneerlijk zijn?
Waarvoor kan jij verantwoordelijk zijn op jouw leeftijd?

Opdracht: Oefenen met waarden. Lezen, bespreken en verklaren aan de hand van voorbeelden. Aan de hand van een spel nagaan of de begrippen begrepen zijn.

Oplossing: p.27: A=4, B=9, C=2, D=3, E=5, F=7, G=8, H=1, I=6

Extra: Oefenen in het herkennen van vrijzinnig humanistische waarden:

- Verzamel een heleboel prenten die aansluiten bij de verschillende waarden en laat de leerlingen die sorteren en bij de overeenstemmende waarde leggen.
- Maak affiches, één per waarde. De leerlingen werken in groepjes. Ze gebruiken prenten, foto's (al dan niet zelfgemaakt), woorden, kleuren, slogans, cartoons, tekeningen ... Niet alle waarden moeten aan bod komen, bepaal dit samen.
- Zoek liedjes die aansluiten bij een bepaalde waarde. Verzin er eventueel een dans bij.
- Kritisch zijn ... kritisch bekeken (in bijlage).
- Gelijkwaardigheid, niet altijd eenvoudig te realiseren (in bijlage).
- Dominospel, vrijzinnige waarden herkennen en begrijpen (in bijlage).

Het verhaal en meer lessen over vrijzinnige waarden vind je in Samenspel 88, jaargang 22 (mei-juni 2018).

KRITISCH zijn ... KRITISCH bekeken.

KRITISCH zijn wil zeggen dat je niet alles slikt wat je voorgeschoteld krijgt.

Je bent KRITISCH tegenover wat je hoort fluisteren.

Je bent KRITISCH tegenover wat je ziet op internet.

Je bent KRITISCH tegenover wat vrienden vertellen.

Je bent KRITISCH tegenover wat de leraar beweert.

Je bent KRITISCH tegenover wat de T.V. toont.

Je bent KRITISCH tegenover wat de reclame voorspiegelt.

Je bent KRITISCH tegenover alles wat je ziet of hoort of voelt of ruikt of denkt of droomt of ...

Dat is goed, een vrijzinnig humanist moet KRITISCH zijn! Maar ...

Zelfs met KRITISCH zijn kan je overdrijven.

Als je overdijft, dan word je misschien een zuurpruim, een vitter of een zeurpiet.

Wie TE KRITISCH is, vertrouwt geen nieuwe meningen.

Wie TE KRITISCH is, toont weinig begrip voor anderen.

Wie TE KRITISCH is, wil geen dialoog.

Wie TE KRITISCH is, stoot mensen af.

Wie TE KRITISCH is, denkt weleens dat die altijd gelijk heeft.

Wie TE KRITISCH is, ziet alles zwart-wit.

Wie TE KRITISCH is, ziet niet meer hoe mooi het leven is en dat is jammer, heel jammer.

Gelijkwaardigheid ...

NCZ DOMINO

De bedoeling van dit spel is de kinderen in kleine groepjes te laten nadenken over vrijzinnige waarden.

Werkwijze:

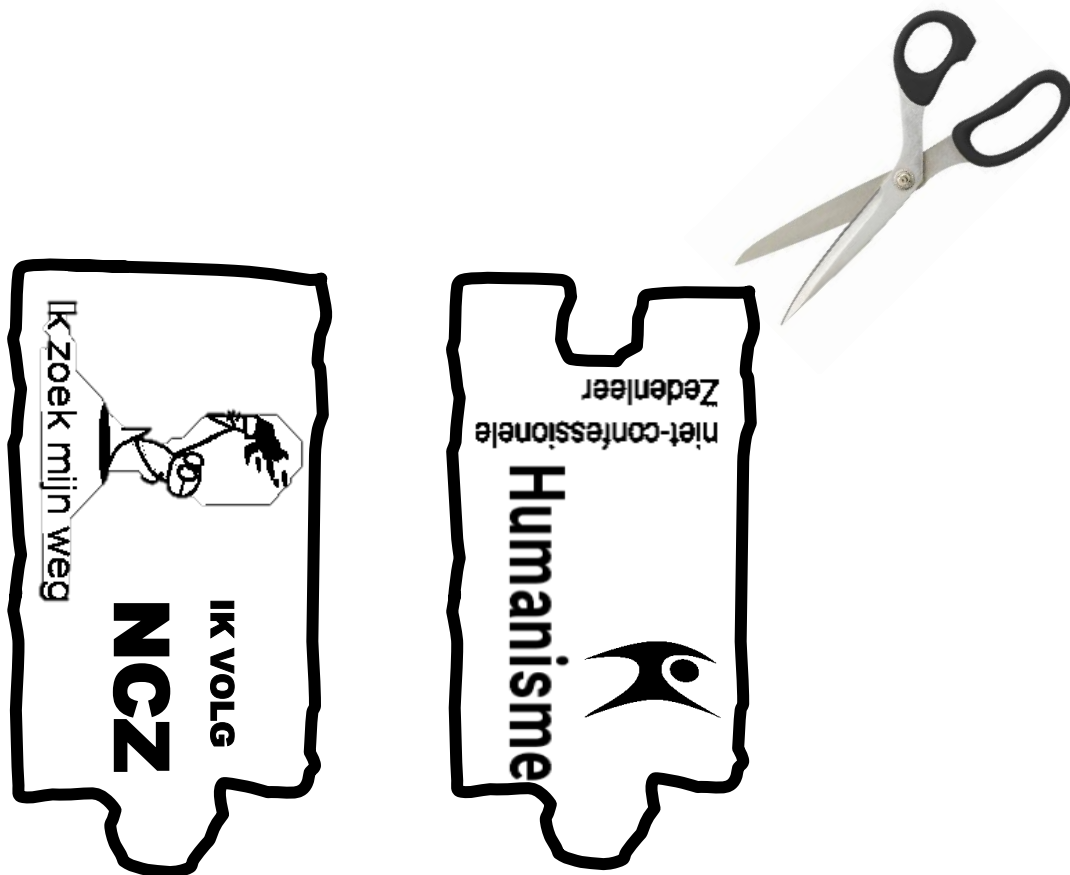
Kopieer deze en de twee volgende bladzijden even veel keer als je groepjes hebt. Je kan ze uiteraard vergroten.

Groepjes zijn best met 2 à 4 leerlingen.

Knip de stukken uit (en lamineer deze eventueel zodat je ze later nog eens kan gebruiken).

Meng de 20 stukken door elkaar en laat de leerlingen proberen ze in één lange sliert te leggen. Het is tamelijk moeilijk, dus er zal zeker dialoog ontstaan.

Als leerkracht kan je bijsturen door woorden uit te leggen, niet door de oplossing te geven. (Hier staan ze in de juiste volgorde.)

ZOEKEN
NAAR De
VRIZINNIG
De Waarheid

Iedereen heeft
recht op de
vrijheid
om een mening,
een overtuiging of
een geloof
te koesteren.
VRIJ
ONDERZOEK

... niet de uiterlijke
schoonheid, wel
de innerlijke,
die
je vindt wanneer je
bouwt aan jezelf
en aan de
gemeenschap.
WE MOGEN
DENKEN, ZEGGEN
EN DOEN ZOALS
WIJ DAT ZELF
WILLEN... MAAR...

DENK
ZELF!
ik ben
kritisch!

... DIE JE BEKOMT
DOOR TE ZOEKEN,
TE ZOEKEN NAAR
WAT WAAR IS.
Schoonheid

Loei
de kudde
niet na!

ELKE
mens
IS BELANGRIJK!
VRIVHEID VAN
MENINGSUITING

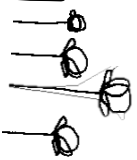

Ik voel me **VRIJ**
om zelf
ZIJN
(betekenis)
WIJSHEID
aan mijn leven te geven!

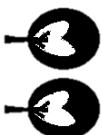
... WE HOUDEN
REKENING MET
DE ANDER!
RESPECT
EVOLUTIE

Iedereen heeft dezelfde rechten en wordt in **Diversiteit** gelijke gevallen gelijk behandeld.

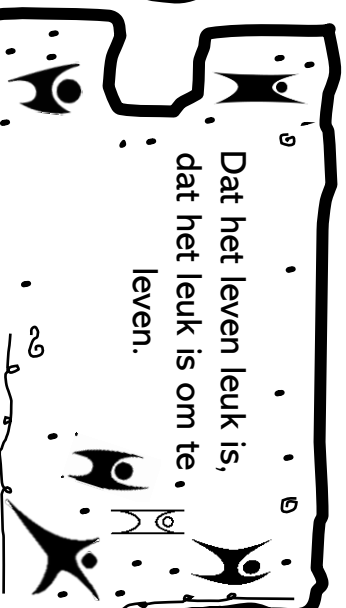
VREDE

**MILIEU
DUURZAAMHEID**

Dat het leven leuk is, dat het leuk is om te leven.

kan ik u helpen?
Gevoelig zijn voor de NODEN van anderen.

Gelijkwaardigheid

.. NIET DE KRACHT OM GEWELD TE PLEGEN.
WEL DE KRACHT om het goede te doen.
WILSKRACHT

**GIVE PEACE
A CHANCE**

Anderen mensen begrijpen.
Aanvaarden dat anderen anders zijn.
zonder vooroordelen

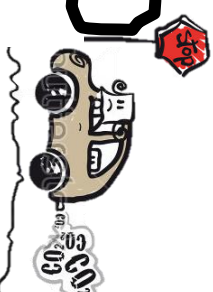
Wat we de hele wereld en alle mensen toewensen:

IK AANVAARD NIET ZOMAAR WAT ANDEREN ZEGGEN.
IK GELOOF NIET ZOMAAR.

**SOLIDA
RITEIT**

Sommigen zijn klein en anderen zijn groot. Sommigen zijn wit of bruin of geel of zwart of rood. Sommigen lezen achterstevoren. Sommigen hebben hele grote oren. Sommigen hebben veel en anderen bijna niets. Sommigen gaan te voet, anderen met de fiets. Sommigen hebben spieren of hele dikke billen. Maar er is één ding dat alle mensen willen. Dat het leven leuk is, dat het leuk is om te leven.

Kracht

tolerantie
VERDRAGZAAMHEID

28-29

Thema: Vrijzinnig-Humanisme.

Vragen: Wat betekent vrijzinnig-humanist zijn?
Is niet-gelovig zijn hetzelfde als vrijzinnig-humanist zijn?
Wat kan je allemaal zien in de fakkel?
De fakkel is een symbool. De bedoeling van symbolen is dat ze vol betekenissen zitten die je moet ontdekken, verklaren en eventueel toepassen in je leven.
Wat kan jij ontdekken?
Happy Human = gelukkige mens. Wat betekent dit?
Waarom moet je niet 'geloven' in de fakkel? Waarom is dat niet mogelijk?
Wat betekent voor jou 'wijsheid'? Is dat hetzelfde als geleerd of slim zijn?
Wat is het verband tussen licht en wijsheid?
Wat betekent 'kracht' in een mens? Gaat het hier over spierkracht of mentale kracht? Waarin kan je ook nog sterk zijn?
Wat is het verband tussen vuur en kracht?
Waar of voor wie kan je je kracht inzetten?
Wat betekent 'schoonheid' in een mens? Gaat het over uiterlijke of innerlijke schoonheid?
Waarom zitten er mannetjes in het symbool van het vrijzinnig-humanisme?
Kan je iets afleiden uit hun houding?

Opdracht: Tekst aanvullen, lezen en bespreken.
Fakkel tekenen of vouwen, happy human leren tekenen.

Oplossingen: licht, vuur, waardevolle, evenwaardig

Extra: Een filmpje om deze fakkel te leren vouwen.
<https://youtu.be/ErdSwf-paQc>
Een filmpje om een andere fakkel te vouwen.
<https://www.youtube.com/watch?v=UkkW2rEFGTo>

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:

<https://www.canvas.be/video/wereldbeeld/vrijzinnig-humanisme-in-het-kort> 3.00 min. (Zeer goed!)

Op deze site vind je ook: godsdiensten in het kort, denkers aan het woord.

<https://demens.nu/demens-nu/> Lezen (pagina): wat is vrijzinnig humanisme.

<https://humanistischecanon.nl/> Lezen (artikel): de geschiedenis van het humanisme.

<https://www.h-vv.be/hvv/vrijzinnig-humanist> Lezen (artikel): vrijzinnig humanisme.

<http://www.h-vv.be/docs/dossier-vrijzinnig-humanisme.pdf> Lezen: (boek): Peter Algoet over vrijzinnig humanisme.

Info:

Vrijzinnig-humanisten:

Vrijzinnig-humanisten laten zich niet gemakkelijk in een hokje stoppen, want vrijzinnigheid betekent dat iedereen vrij is zijn leven zelf in handen te nemen.

Alle mensen op de wereld houden zich vroeg of laat bezig met enkele filosofische vragen als: Wie ben ik? Waar komt de wereld vandaan? Wat is de zin van het leven? Hoe moeten we leven? De geschiedenis laat ons veel verschillende antwoorden zien. Honderd procent zekerheid bestaat niet.

Vrijzinnig-humanisten zijn ervan overtuigd dat ieder mens zijn eigen antwoorden op die vragen moet vinden. Zij laten zich niet leiden door dogma's of opgelegde gezagsverhoudingen. Zij stellen niet alleen de dingen rondom zich in vraag, maar ook zichzelf ...

Vrij Onderzoek:

Vrij onderzoek betekent dat je goed moet blijven nadenken en niet zomaar geloven wat 'men' zegt. Soms helpt het om met iemand te praten, soms moet je iets opzoeken of onderzoeken.

Geen dogma's :

Een dogma is iets wat je moet geloven, zonder dat je dat kan bewijzen. Bijvoorbeeld: Jezus is de zoon van God. Je moet dat aanvaarden, het hoort bij 'geloven'.

Vrijzinnig-humanisten verwerpen wat ze niet mogen onderzoeken.

De mens als zingever:

Door goed te zoeken en na te denken is een mens in staat zijn regels en normen zelf te bepalen. Hij zal fouten maken en daarvan leren. Het is de bedoeling dat een mens leert van zijn fouten. Zo kan hij zichzelf blijven verbeteren.

Respect:

Het is oké iets anders te denken dan iemand anders. Dat mag je op een respectvolle manier zeggen, maar je moet ook luisteren naar wat de mening van iemand anders is.

Happy humans:

De Happy human staat voor humanisme: iedere mens op aarde heeft recht op vrijheid en moet de mogelijkheid hebben om gelukkig te worden, niet in een beloofd paradijs na de dood, maar in de werkelijkheid van het hier en nu.

Ontwerper: Denis Barrington. (1965)

30

Thema: Vrijzinnig-Humanisme.
Humanistische waarde toepassen.

Vragen: Kan je een paar humanistische waarden opsommen?
(gelijkwaardigheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, solidariteit, rechtvaardigheid, vrije meningsuiting, kritische zin, vrij onderzoek, eerlijkheid, respect ...)
Hoe kan je zo'n waarde in je leven inpassen?
Zou je een praktische toepassing kunnen vinden?
(vb. Kritische zin: Een goede krant belicht het nieuws van verschillende kanten door interviews af te nemen van meerdere mensen. Solidariteit: Ons gezondheidssysteem. Rechtvaardigheid: Er zijn wetten en regels voor iedereen.)

Opdracht: Stel dat je een uitvinder bent, probeer dan iets te bedenken wat het leven voor jezelf, maar ook voor anderen, voor de natuur, de aarde kan verbeteren. Maak een schets van je uitvinding, noteer wat er bijzonder aan is, waarvoor ze dient, welke humanistische waarde ze zal bevorderen. Presenteer je uitvinding aan je klasgenoten, die mogen kritische vragen stellen. Probeer weerwerk te bieden. Je kan een eigen logo/naam/reclamecampagne bedenken voor je uitvinding. Pijltjes en bijschriften kunnen de tekening verduidelijken.

31

Thema: Vrijzinnig-Humanisme.
Samen naar zedenleer!

Vragen: Waarom volg je zedenleer?
Ken je de bedoeling van de zedenleerlessen?
Voel je verbondenheid met je medeleerlingen en met het vak NCZ? Hoe uit dat zich?
Kan je de zedenleerlessen aanmoedigen bij anderen? Waarom?

Opdracht: Spel: Het spel heeft 2 bedoelingen.
In de eerste plaats wil het de leerlingen NCZ met elkaar verbinden door ze samen te laten werken om tot één resultaat te komen. Ze zullen daarvoor sociaal, respectvol en bereid moeten zijn tot luisteren.
Ten tweede zullen ze de lessen zedenleer moeten samenvatten en evalueren. Dat is een goede oefening na zes jaar zedenleer.

De leerkracht legt de regels uit en stelt materiaal ter beschikking. Hij/zij is ook de moderator, maar moedigt de leerlingen aan autonoom aan de slag te gaan. D.w.z. ze moeten zelf groepjes vormen en taken verdelen, inspringen waar nodig.
De leerkracht wacht af en grijpt enkel in wanneer dat echt nodig is.

Een gesprek achteraf over het verloop en het resultaat is absoluut noodzakelijk.
Inspelen op de morele waarden die in vorige lessen aan bod kwamen.
Vb. Zijn jullie respectvol met elkaar omgegaan? Was er voldoende solidariteit om tot resultaten te komen? Waren jullie kritisch tegenover de kwaliteit van jullie werk? Konden jullie eerlijk zijn tegen elkaar, kon je je mening vrij uiten? Voelden jullie verbondenheid?

Kleur het aantal sterren dat je klas verdiende.
Het is mogelijk dat niet alle sterren behaald werden, maar iedereen kleurt hetzelfde aantal, het was een uitdaging voor de hele groep.

32-33

Thema: In zedenleer leer je zelf denken!
Levensvragen.

Vragen: Waar komt alles vandaan? De aarde, de lucht, de natuur, de mensen ...
Waarom leven we eigenlijk? Heeft ons leven een bedoeling?
Hoe groot is het heelal? Zullen we ooit weten wat er voorbij de sterren is?
Van zaadjes komen planten, uit eitjes komen diertjes. Hoe komt dat eigenlijk toch?
Waar was ik voor mijn geboorte? Waar zal ik zijn na mijn dood?
Stel jij je soms dergelijke vragen?
Is het normaal dat we ons vragen stellen?
Zijn er nog veel onbeantwoorde vragen waar de mensen mee zitten?

Denk je dat godsdienstige mensen zich dezelfde vragen stellen? En hebben zij antwoorden op sommige van deze vragen?
Op welke vragen hebben zij wellicht een antwoord?
Wat vind jij daarvan?
Zou je graag antwoorden hebben of vind je de onzekerheid van het leven oké?
Denk je dat je op sommige vragen antwoorden zult vinden tijdens je leven?

Opdracht: Nadenken, bespreken en proberen zelf levensvragen te bedenken.
Vragen uit de filmpjes mogen ook genoteerd worden. Niet dwingen tot vragen stellen, sommige kinderen hebben daar meer tijd voor nodig dan andere.

Wat vind jij belangrijk? deMens.nu 2.43 min
<https://www.youtube.com/watch?v=98T-LVEEsXE>

Hoe weten we of iets waar is? deMens.nu 2.54 min
www.youtube.com/watch?v=mUwJoc8IR94&t=49s

Extra:

Voor de leerkracht : uit Nederland 2.35 min
www.youtube.com/watch?v=jHz0ldfGOpA

Laat de leerlingen met hun levensvragen naar de godsdienstklas(sen) gaan en ga de dialoog aan. Hoe bekijken zij die vragen?
Kies een vraag en ga er ook eens mee naar andere mensen (familie ...).
Breng nadien verslag uit.

34-35

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Filosoferen is nadenken.

Vragen: Waarom zou je nadenken?
Word je slimmer van nadenken?
Word je slimmer van vragen stellen?
Waarom vinden we het in zedenleer belangrijk dat je leert nadenken?
Kan je dat leren: filosoferen?
Kan je dat leren: denken?
Ben je dom als je je niet veel vragen stelt?

Opdracht: De opdrachten op p.34 en een deel van p.35 wijzen zichzelf uit.
Bij de opdracht: 'Word even filosoof' is het belangrijk dat een volwassene het gesprek leidt en ervoor zorgt dat elk kind zijn/ haar mening kan zeggen. Het is ook belangrijk dat alle meningen met respect benaderd worden. De volwassene kan bijkomende vragen stellen om een mening te kaderen.

Extra: Teken een cirkel op je blad. Probeer 10 dingen te bedenken die deze cirkel zou kunnen zijn, behalve gewoon een rondje of een cirkel.
Mogelijke antwoorden: een planeet, een ring, een tafel van bovenaf gezien, een put, een oog, een graancirkel, een ...
(Doel: verder durven denken, creatief leren denken, verbeeldingskracht gebruiken.)

Extra voor de leerkracht:

Filosoferen met kinderen is een manier om op een speelse, creatieve en toch kritische manier ideeën te onderzoeken.

Je ontwikkelt: - sociale vaardigheden omdat je samen nadenkt,
- denkvaardigheden omdat je je hersenen flink laat kraken,
- taalvaardigheden omdat je leert je eigen gedachten te verwoorden.

Dit alles draagt bij aan:

- een positief pedagogisch klimaat want je leert samen denken,
- de identiteitsontwikkeling van kinderen, de vragen doen ertoe,
- democratisch burgerschap omdat je leert omgaan met verschillen.

<https://www.youtube.com/watch?v=GWZYEeOm3kg>

2.40 min.

36-37

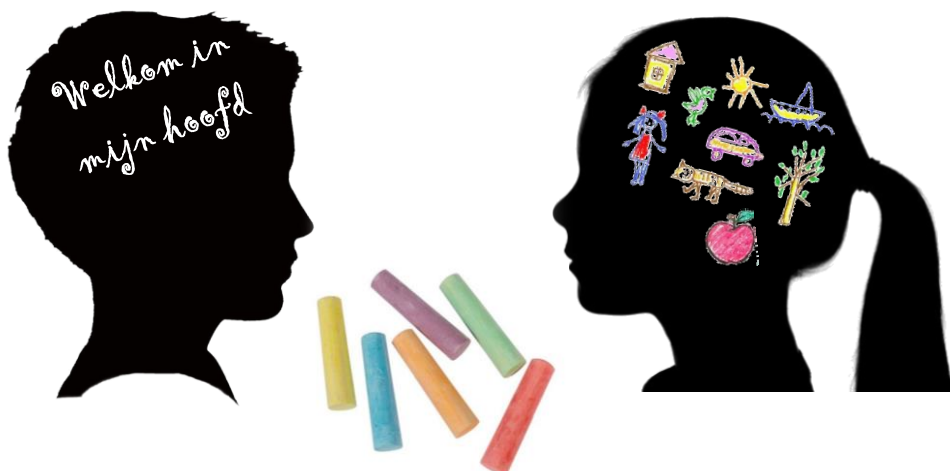
Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Welkom in mijn hoofd.

Vragen: Zitten er veel gedachten in je hoofd?
Zijn er gedachten die je graag deelt met anderen?
Zijn er gedachten die je liever voor jezelf houdt?
Denk je wat je zelf wilt of gaat denken vanzelf?
Zijn er soms gedachten die je niet kwijtgeraakt, ook al vind je ze niet leuk?
Kan je stemming veranderen door bepaalde gedachten?
Wil je soms liever dat je hoofd leeg is?
Zijn dromen ook gedachten? Kan je die sturen?
Zijn er soms andere mensen die ervoor zorgen dat je iets denkt?
Wie mag in je hoofd kijken?
Is je hersenpan privéterrein?

Opdracht: Je hersenpan volschrijven met de dingen die zomaar door je hoofd gaan. Fladderende gedachten, een inval, een ideetje ...
Wil je bepaalde dingen niet delen? Doe dan alsof je ze heel klein schrijft, of aan de andere kant van je hersenpan.

Nergens aan denken, probeer het maar, het lukt niet.
Denk maar aan een melodietje waar je telkens moet aan denken, dat komt steeds terug, je raakt het niet kwijt.

Extra: Teken de omtrek van je hoofd op een blad. Dat doe je door een groot blad papier of karton aan de muur te hangen in een donkere ruimte. Ga er in profiel voor staan. Iemand schijnt met een zaklamp en iemand tekent de schaduw op het blad. Schilder het silhouet met bordverf. Dan kan je daarna 'op je hoofd' schrijven en het weer uitwissen, enz.

38-39

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Een hoofd vol gedachten.

Vragen: Hoe ziet jouw hoofd er vanbinnen uit?
Denk jij veel na?
Kan je denken stopzetten?
Hebben sommige mensen meer gedachten dan anderen?
Vergeet je soms wat je net dacht?
Schrijf je soms interessante gedachten op?
Onthoud je dromen?
Van te veel denken word je gek, zegt men weleens. Klopt dat?
Als je nadenkt, gaat de tijd sneller. Is dat waar?
Verbruik je veel energie door te denken?
(Neen, er is nauwelijks meer verbruik van energie bij een brein dat studeert voor een examen dan een brein dat zomaar zit te niksen. Je lichaam laten rennen kost 10 x meer energie dan denken. Toch kan je brein moe zijn. Dan moet het rusten. Dat doet het door te slapen, niet door 'aan het werk' te gaan met een computerspelletje.)
Wil je graag je gedachten delen? Met wie?
Wil je weten waar anderen aan denken? Kan je dat soms aan hen zien?

Opdracht: Na een gesprek met bovenstaande vragen mag je de bolletjes kleuren van de zinnen die jij vindt kloppen.
Daarna moet je gedachten opschrijven. Een lieve gedachte, een grappige gedachte, een rare gedachte, een stoute gedachte, een slimme gedachte, een domme gedachte.

Extra: Gedicht van Geert De Kockere, met een mooi animatiefilmpje.
<http://kidscam.be/films/in-je-hoofd/> 3.20 min.

Alles wat je weet en nooit meer vergeet,
alles wat je graag
of niet graag gelooft,
dat zit in je hoofd.

Ver weg of dichtbij,
achteraan of opzij.
En wat je nog niet weet,
dat moet er nog bij.

Hou in je hoofd
dus altijd een plekje vrij.

40-41

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
(Vrij) zinnige zinnen.

Vragen: We kijken graag op naar grote denkers omdat ze de dingen op een originele manier bekijken. Ken je zo'n denkers?
Ken je ook mensen uit je omgeving die goed kunnen nadenken? Bewonder je die? Waarom?
Is een denker altijd bekend of beroemd? Kunnen ook hele gewone mensen op een originele manier nadenken?
Waarom heeft de maatschappij denkers nodig? Wat kunnen die bijbrengen?

Opdracht: Zoek de zinnen die de professor per ongeluk verscheurd heeft en schrijf ze op.

Noteer wie voor jou een voorbeeld is en schrijf ook waarom. Het mag een bekende persoon zijn, maar het kan net zo goed iemand uit je omgeving zijn.

Voorbeelden:

Je bewondert je buurmeisje omdat ze haar vervelende kleine zusje telkens geduldig vertelt waarom iets niet mag.

Je bewondert een jongen uit de klas. Hij heeft slechte cijfers voor wiskunde, maar hij blijft zijn best doen en laat de moed niet zakken.

Je bewondert de juf van de kleuterklas omdat ze zo veel kindjes in de klas heeft en toch haar geduld niet verliest.

Je bewondert je papa omdat hij zo lekker kan koken. Hij doet ook echt zijn best om het aan tafel gezellig te maken.

Oplossing: IEMAND DIE NOOIT EEN FOUT MAAKT, HEEFT NOOIT IETS NIEUWS GEPROBEERD

LOGICA BRENGT JE VAN PUNT A NAAR PUNT B, VERBEELDING BRENGT JE OVERAL HEEN

Extra: Interview met Einstein (zie bijlage).

Beroemde humanisten, vrijdenkers (zie bijlagen).

Interview met Einstein. (naar een idee uit Tienerfakkel nr.3-2015)

Meneer Einstein, vertel eens iets over uw gezin toen u een kind was.

Ik werd geboren in Duitsland, ik had een jongere zus Maja. Mijn ouders Hermann en Pauline waren fantastische mensen. Mijn vader verkocht bedden, mijn moeder zorgde voor de kinderen.

Meneer Einstein, bent u altijd zo slim geweest?

Ik, slim? Ik ben alleen maar nieuwsgierig.

Deed u het goed op school?

In de lagere school was ik een bolleboos, maar later kregen de leraren een hekel aan mij. Ik stelde te veel vragen en deed alles op mijn manier. Op school was men veel te streng.

U bleef niet in Duitsland wonen?

Als tiener woonde ik een tijdje in Italië en in Zwitserland. Toen ik afstudeerde, gaf ik mijn Duitse staatsburgerschap op omdat ik geen soldaat wilde worden. Toen werd ik Zwitser. Later werd ik weer Duitser. En nog veel later werd ik Amerikaan.

Wat was uw werk?

Ik wilde vooral wetenschappelijk werk doen, maar daar had ik geen geld genoeg voor. Ik was leraar wetenschappen, dus dat deed ik een tijd. Later ging ik werken in een patentbureau. Daar moest ik uitvindingen beoordelen. Nog later gaf ik les op universiteiten in verschillende landen.

Bent u getrouwd?

Ja, twee keer zelfs. Mijn eerste huwelijk was met een medestudente. Ze was heel slim. We kregen dan ook slimme kinderen, maar dat is verder een ingewikkeld verhaal. Mijn nicht werd mijn tweede vrouw.

Wat is dat die beroemde $E=MC^2$?

Dat kan ik niet in drie woorden uitleggen, hoor. Hou het er maar op dat je gps niet zou werken zonder deze kennis. Je zou altijd op de verkeerde plek belanden.

Het is niet eens mijn belangrijkste uitvinding. Ik kreeg de Nobelprijs voor de ontdekking van de wet van het foto-elektrisch effect. Dat is basiskennis die nodig is om zonnepanelen te maken.

Waarom ging u naar Amerika?

Ik werd door het naziregime gewantrouwd. Ik was een pacifist, ik wilde dus geen oorlog en bovendien was ik een jood. Van mijn werk zei men dat het 'joodse natuurkunde' was en dus van geen waarde. Toen ik een lezing ging geven in de VS bleef ik daar. Ik wilde niet meer terug.

Hoe zit dat met die atoombom?

Oh, dat doet nog steeds pijn. Vlak voor de 2de wereldoorlog waarschuwde ik President Roosevelt dat Duitsland bezig was een atoombom te ontwikkelen. Deze besliste de Duitsers te vlug af te zijn en de Amerikanen maakten dit verschrikkelijke tuig als eerste. En ze gebruikten het.

Was u erg teleurgesteld?

Wat denk je, natuurlijk! Ik heb na de oorlog iedereen gewaarschuwd voor de vreselijke gevolgen die een kernoorlog zou hebben. Gelukkig is die er niet gekomen.

Wanneer bent u gestorven?

Ik ben in 1955 overleden, in mijn slaap. Ik was 76.

Bent u blij dat u zo slim was?

Ja en neen. Ik kon niet altijd bepalen wat men deed met mijn bevindingen. Ik heb fouten gemaakt. Een knappe kop is niet voldoende, wat je doet met dat verstand is veel belangrijker.

Beroemde Humanisten en vrijdenkers.

Filmpjes van vele denkers: <https://schooltv.nl/programma/grote-denkers/>

Pas op: ze zijn gemaakt voor oudere kinderen. Duiding is nodig.

Duur: ± 2.50 min.

Thales van Milete (ca 624 v. Chr. – 545 v. Chr.)

'De natuur via je verstand proberen begrijpen.'

Thales van Milete was een Griekse filosoof. Toen de mens nog niet over de kennis beschikte om bijzondere natuurverschijnselen te verklaren, werden zonsverduisteringen toegeschreven aan de goden. Thales was één van de eersten die de natuur door middel van verstand probeerde te begrijpen.

<https://schooltv.nl/video/thales-van-milete-ca-624-vchr-545-vchr-de-natuur-rationeel-doorgronden/>

Confucius (551-479 v. Chr.)

'Wat je zelf niet wilt ervaren, laat dat een ander niet ervaren, en wat je zelf graag wilt, wees bereid om dat een ander te geven.'

Confucius is één van de belangrijkste filosofen uit de Oosterse geschiedenis.

Hij maakte zich zo'n 2500 jaar geleden populair met zijn wijsheden over harmonie, respect en fatsoen.

<https://schooltv.nl/video/wie-was-confucius-leermeester-en-gentleman/>

Socrates (469-399 v. Chr.)

'Het enige dat ik weet, is dat ik niet weet.'

Socrates was een Griekse filosoof uit de Klassieke Oudheid. Hij wordt wel beschouwd als één van de stichters van de westerse filosofie. Dankzij hem draait de huidige filosofie op menselijke vragen en problemen.

<https://schooltv.nl/video/socrates-469-399-v-chr-de-bron-van-wijsheid/>

Epicurius (341-270 v. Chr.)

'Gelukkig worden door te genieten.'

Epicurus was een Griekse filosoof die veel nadacht over geluk. Zijn manier van denken wordt ook wel hedonisme genoemd, omdat hij het nastreven van geluk belangrijk vond. Maar zelf leefde hij juist heel sober.

<https://schooltv.nl/video/epicurus-341-270-v-chr-gelukkig-worden-door-te-genieten/>

René Descartes (1596-1650)

'Ik denk, dus ik ben!'

René Descartes bedacht een nieuwe manier om naar de wereld te kijken: door te twijfelen.

<https://schooltv.nl/video/rene-descartes-1596-1650-ik-denk-dus-ik-ben/>

Immanuel Kant (1724-1804)

'Sapere aude (durf te denken / te weten).'

Immanuel Kant is een belangrijk filosoof uit de 18'de eeuw. Hij heeft lang nagedacht en antwoorden gezocht op volgende vragen: Wat kan ik weten? Wat moet ik doen? Wat mag ik hopen? Wat is de mens?

<https://schooltv.nl/video/immanuel-kant-1724-1804-vrijheid-is-verantwoordelijkheid/playlist/163/>

Mary Wollstonecraft (1759-1797)

'Vrijheid en gelijkheid, ook voor vrouwen!'

Wollstonecraft was een Britse feministe, die als één van de eerste vrouwen kon leven van het schrijven. Ze vond dat vrijheid en gelijkheid ook van toepassing waren op vrouwen. Daar dachten de mannelijke filosofen uit die tijd anders over.

<https://schooltv.nl/video/mary-wollstonecraft-1759-1797-feminist-en-schrijfster/>

Charles Darwin (1809-1882)

'Soorten hebben zich in de loop der jaren aangepast aan hun omgeving en alleen de soorten die het het best doen overleven (= evolutietheorie).'

Charles Robert Darwin was een Brits natuuronderzoeker. Hij was degene die de evolutietheorie bedacht, na een lange reis op een schip die de Beagle heette. Zijn ideeën veranderde hoe mensen denken over het ontstaan van dieren en mensen.

Met zijn boek 'On the origin of species' (het ontstaan van soorten) maakte Charles Darwin zich niet echt populair bij de kerk en gelovigen. Tegenwoordig is zijn evolutietheorie verplichte kost op (de meeste) scholen.

<https://schooltv.nl/video/wie-was-darwin-wetenschapper-die-ons-wereldbeeld-voorgoed-heeft-veranderd/>

Simone de Beauvoir (1908-1986)

'Je wordt niet als vrouw geboren, je wordt tot vrouw gemaakt.'

Volgens Simone de Beauvoir zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen niet natuurlijk. Ze zijn niet aangeboren, maar het resultaat van opvoeding en de maatschappij waarin een individu opgroeit.

Richard Dawkins (1941)

'Onze geest moet open zijn, maar niet dermate dat onze hersenen eruit vallen.'

I am against religion because it teaches us to be satisfied with not understanding the world.'

Richard Dawkins is een Brit en één van de bekendste schrijvers over de evolutietheorie. Tevens is hij een uitgesproken atheïst en bekritiseert het godsideaal in al zijn vormen.

Hij pleit voor een moraal die doordacht is, besproken, beargumenteerd, beredeneerd, en gebaseerd op een redelijke consensus.

Andere beroemde denkers: Nicolaus Copernicus, Galileo Galileï, Desiderius Erasmus, Leonardo De Vinci, Stephen Hawking, Malala Yousafzai, ...

42

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Wil je graag wijs zijn?

Vragen: Wil je graag wijs zijn? Of slim?
Is dat hetzelfde?
Slim zijn is veel dingen weten en snel kunnen leren.
Wijs zijn wilt zeggen dat je een helder verstand, ervaring, kennis en een gezond gevoel combineert.
Slim zijn en wijs zijn gaan (helaas) niet altijd samen.

Opdracht: Zoek de zin en praat erover.
Waarom is je dingen blijven afvragen belangrijk?

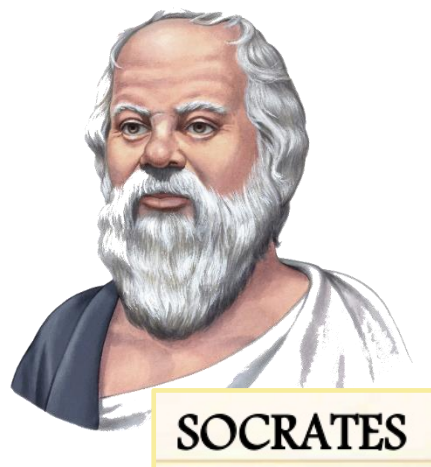
Extra: Socrates vond 'je dingen blijven afvragen' erg belangrijk.
Hij viel er anderen mee lastig, tot het hem slecht verging ...

Redelijk moeilijk, maar mogelijk met uitleg.

<https://www.youtube.com/watch?v=DKwecwRae8c&t=9s>

3.00 min.

Oplossing: HET BELANGRIJKSTE IS JE DINGEN BLIJVEN AFVRAGEN

43

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Wees vrij! Denk zelf!

Vragen: Grote denkers zeggen vaak dingen waar je moet over nadenken. Deze uitspraak van Henri Poincaré moet je uitpluizen om ze te kunnen begrijpen.

Het denken mag zich nooit onderwerpen, dat wil zeggen dat je vrij moet kunnen denken. Deze zaken proberen je denken in te perken zegt hij:

Een dogma: iets wat je moet geloven, je mag niet twijfelen en je mag het niet onderzoeken.

Een partij: een groep, zoals een politieke groep, waar iedereen ongeveer dezelfde mening heeft.

Een hartstocht: iets waar je zo veel van houdt, dat je er niet meer over nadenkt.

Een belang: ergens voordeel bij hebben, je hebt er belang bij.

Een vooroordeel: je gelooft iets zonder het eerst onderzocht te hebben.

Wanneer je je onderwerpt aan één van deze dingen, ben je niet vrij. Als je niet vrij kunt denken, dan heeft denken geen zin.

Je moet je denken baseren op feiten: dingen die vaststaan omdat ze meermaals gecontroleerd zijn. Je moet ook over feiten kunnen blijven nadenken.

Opdracht: Zoek de naam op en praat erover.
De persoon is niet echt van belang. Zijn woorden waren belangrijk toen hij ze schreef en nu nog steeds zijn ze fundamenteel. Een belangrijke gedachte veroudert niet.

Oplossing: POINCARE

44-45

Thema: In zedenleer leer je zelf denken.
Niet-confessionele zedenleer!

Vragen: Noem jij jezelf vrijzinnig? Waarom wel/niet?
Noem jij jezelf humanist? Waarom wel/niet?
Als je alle termen op deze bladzijden bekijkt, zijn er dan dingen die je niet goed begrijpt of waar je niet helemaal achter staat? Bespreek het.

Opdracht: Woordzoeker, kan individueel opgelost worden.
De zin vinden die gemaakt kan worden aan de hand van de overblijvende letters is moeilijk. Kinderen die dit niet zelf kunnen oplossen, kunnen de zin overnemen.
Bespreek de zin in groep.

Rebussen kunnen eerst individueel, daarna klassikaal opgelost worden.
Voor sommige kinderen is dit een moeilijke opdracht.

Oplossing: Woordzoeker: LEEF JE DUIZEND DROMEN EN KIJK
AF EN TOE EENS OM. WEES TROTS
OP HOE VER JE BENT GEKOMEN!

Rebussen: WAARHEID
VRIJ ONDERZOEKEN
WETENSCHAP
MENSEN RESPECT
ANDERE MENINGEN
VERDRAAGZAAMHEID VREDE

46-47

Thema: Geluk.
Een wereld vol geluk!
Hier is geluk ver te zoeken!

Vragen: Iedereen heeft recht op geluk. Betekent dat voor iedereen hetzelfde?
Wat betekent geluk voor jou? En ongeluk?
Hoe voelt dat gelukkig zijn? En ongelukkig zijn?
Is geluk hebben en gelukkig zijn hetzelfde?
Kan je de hele tijd (on)gelukkig zijn?
Beïnvloedt het (on)geluk van anderen jouw geluksgevoel?
Ben je actief bezig met geluk zoeken?
Denk je er dikwijls aan anderen gelukkig te maken?
Zijn er eenvoudige dingen die je kunt doen om anderen gelukkig te maken? (vb. een glimlach, een complimentje ...)
Kan je even eenvoudig iemand ongelukkig maken? (vb. een smalende blik, een opmerking ...)
Is er een verschil tussen iemand gelukkig maken op korte termijn (vb. cadeautje geven) en op lange termijn (vb. goed werken op school om je ouders trots te maken)?

Opdracht: Teken of schrijf op de beide werelden wat jou gelukkig kan maken of ongelukkig. Gebruik ideeën uit de bespreking van de vragen hierboven.

Verklaar deze zinnen:

Mahatma Gandhi: 'Be the change you wish to see in the world.'
Maak deel uit van de veranderingen die je wilt zien in de wereld.
(Modernier: Als je dingen wilt zien veranderen in de wereld, blijf dan niet bij de pakken zitten, maar ga zelf aan de slag.)

Johann Wolfgang von Goethe: 'Ook met stenen die jou de weg versperren, kun je iets moois bouwen.'

Voorbeeld: Lizzie Velasquez werd door internetpesters uitgeroepen tot de lelijkste vrouw ter wereld. In plaats van daarover te treuren, ging ze lezingen geven over pesten en wat pesten met mensen doet. De pesters versperden haar de weg, maar ze keerde de ervaring om en pakte pesters aan op een unieke manier. Zo inspireerde ze enorm veel mensen.

Tip voor leerkrachten die voldoende Engels verstaan:
www.youtube.com/watch?v=QzPbY9ufnQY 13.30 min.

Extra: Pay it forward. Film. Trailer: https://www.youtube.com/watch?v=_pCtXRP1edo
Bram Vermeulen. Songtekst:
<https://www.songteksten.nl/songteksten/71352/bram-vermeulen/de-steen.htm>

48

Thema: Geluk.
Een verhaal over geluk.

Vragen: Gaat het hier over geluk in het algemeen?
Gaat het over geluk hebben? Is dat iets anders?
Kan (on)geluk hebben snel omslaan? (Denk aan een spel of gokken.)
Wat heb je het meest in de hand? Gelukkig zijn of geluk hebben?

Opdracht: Verhaal lezen en bespreken.
Proberen het verhaal langer te maken. Dit is gemakkelijker als de groep hier samen naar zoekt.

Extra: Knutselen: een gelukspoppetje of een geluksvogel.
(Denk je dat 'geluksbrengers' ook echt geluk brengen?)

Een boeddhistisch verhaal over het najagen van geluk (zie bijlage).

Meer vragen over geluk.

Pharell Williams Happy https://www.youtube.com/watch?v=ZbZSe6N_BXs 4.00 min

Ik ben sterk,
héél sterk.
Met weinig spieren
verander ik
de wereld:
ik glimlach.

Maak een gelukspoppetje: van macramé, parels of knopen.

Maak een geluksvogel: van stof, ijzerdraad of papier-maché.

Lapje: 16cm op 6 cm. Draai binnenste buiten en naai 1 kant vast. Naai de andere kant dicht, vergeet het bekje niet. Draai binnest buiten, opvullen en onderkant, zoals op de foto, dichtnaaien met de pootjes ertussen. Je kan je geluksvogeltje nog oogjes geven of een paar veren als je dat mooi vindt.

Een boeddhistisch verhaal over gelukkig zijn of gelukkig worden.

In Indië doet een verhaal de ronde over een plaats ergens aan het einde van de wereld. Die plek werd 'ontdekt' door een nieuwsgierige wetenschapper. Wetenschappers zijn - zoals jullie weten - altijd op zoek naar nieuwe dingen. Ze willen ze maar al te graag onderzoeken. Soms begrijpen ze niet zo goed wat ze ontdekken ...

Deze onderzoeker hoorde van de legendarische 'luiheid' van een stam in een verre uithoek van India. Hij nam een vliegtuig, een boot, trok door berg en dal en kwam daar na een zware reis uiteindelijk aan. Zijn doel was om hun karaktertrekken te bestuderen en hij was in gedachte al bezig hun slome gedrag te verhelpen, zodat zij niet 'achter' zouden blijven in hun ontwikkeling.

Toen hij aankwam zag hij een klein dorp. De meeste mannen waren op de velden en de vrouwen waren te verlegen om uit hun huizen te komen en met de witte vreemdeling te praten. Samen met zijn tolk vond de wetenschapper een jongeman, die onder een boom aan de kant van een grote vijver lag te slapen met een koel briesje op zijn gezicht.

"Wat doe je?" vroeg de blanke man, die opgewonden was omdat hij al bijna meteen een echt voorbeeld van die legendarische luiheid had ontdekt. Vanbinnen ergerde hij zich eraan dat de jongeman kostbare tijd aan het verdoen was. "Kan je dat zelf niet zien? Ik doeze!", antwoordde de jongeman, een beetje geërgerd dat zijn siësta zo werd verstoord.

"Ja, maar wat doe je voor de kost?" vroeg de wetenschapper via de tolk.

"Ik vang vissen", zei de man, wijzend naar de vijver.

"Hoeveel vissen heb je vandaag gevangen?"

"Twee hele grote", antwoordde hij trots glimlachend.

"Wat heb je ermee gedaan?"

"Ik heb ze verkocht op de markt."

"Waarom ben je nu niet meer aan het vissen? Je kan makkelijk nog twee vissen vangen."

De jonge visser keek op. "Waarom?" vroeg hij.

"Die kan je ook verkopen en zo meer geld verdienen."

"Waarom?" vroeg de luie jongeman opnieuw.

"Nou, om wat visgerei te kopen."

"Waarom?"

"Om meer vissen te vangen, natuurlijk."

"Waarom?"

"Waarom? Nou, om meer geld te verdienen, dwaas!"

"Waarom?"

"Zodat je je een fiets kan veroorloven, een telefoon, een tv, zelfs een echt huis."

"Waarom?"

"Wel verdorie! Om gelukkig te worden natuurlijk!" riep de geïrriteerde onderzoeker uit.

"Ik ben gelukkig zoals ik nu ben", antwoordde het voorbeeld van luiheid rustig, nam zijn fluit en blies een deuntje. "Waarom zou ik al die moeite doen voor iets dat ik al in overvloed heb?"

De onderzoeker wist niet meer wat te zeggen. Hij dacht diep na over de inzichten van de jonge man en keerde gelouterd terug naar huis. Of er in zijn eigen land wel mensen zijn die geïnteresseerd zijn in de resultaten van zijn onderzoek? Daar kan je aan twijfelen. Het 'geluk najagen' is niet voor iedereen hetzelfde.

(Gelouterd = beter geworden door een ervaring, je hebt iets belangrijks geleerd en bent veranderd.)

Nog meer vragen over geluk:

Kan je geluk kopen?

Hoeveel weegt geluk?

Heeft geluk een kleur?

Is geluk verbonden aan een leeftijd?

Als je ontzettend veel speelgoed hebt, ben je dan gelukkig?

Kun je gelukkig zijn als je helemaal geen speelgoed hebt?

Als je veel vriendjes hebt, ben je dan gelukkig?

Kun je lachen zonder gelukkig te zijn?

Kan je gelukkig zijn met heel veel geld?

Kan je gelukkig zijn als je honger hebt?

Kan je geluk doorgeven?

Kan je gelukkig worden van verhuizen?

Hoe weet je dat je gelukkig bent?

Kan geluk eeuwig duren?

Kan je aan de buitenkant gelukkig zijn en binnenin niet?

Kan je een beetje gelukkig zijn?

Kun je leren om gelukkig te worden? Heb je daar anderen voor nodig?

Is geluk er zomaar of moet je er altijd wat voor doen?

Moet je geluk verdienen?

Is blij zijn hetzelfde als gelukkig zijn?

Kun je tegelijk gelukkig en verdrietig zijn?

Is er iets dat elk mens nodig heeft om zich gelukkig te voelen?

Kun je geluk aan iemand geven?

Kan iedereen gelukkig worden?

Zou ik gelukkiger zijn als ik alles al wist wat er te weten valt of zou dat me juist ongelukkiger maken?

49

Thema: Geluk.
Maak een elfje over geluk.

Vragen: Liefde en geluk worden vaak verbonden met elkaar, begrijp je waarom?
Ken je liedjes, gedichten, films of verhalen over geluk? (vb. 90% van de liedjes gaan over de liefde.)
Waarom wordt er zoveel over geschreven, gezongen, getekend ... ?

Opdracht: Maak een elfje over geluk.
Het is het beste eerst een heleboel 'probeersels' te maken op kladpapier voor je er ééntje kiest om in het boek te zetten.

Voorbeelden:

Elfje:
beeld besloten
in elf woorden.
Sla je vleugels uit.
Vlieg!

IK
BEN ANDERS
NIET MEER OF
NIET MINDER DAN GEWOON
MEZELF

KLAP
TRAP, SLAG
VECHTEN TEGEN MEZELF
VECHTEN TEGEN DE REST
ONBEGREPEN

PLEZIER
VEEL PLEZIER
PLEZIER MET ANDEREN
VEEL PLEZIER MET ANDEREN
GELUKKIG

SAMEN
MET MEZELF
ALLEEN MET JOU
ZO VOELEN WE ONS
VERBONDEN

DENKEN
ALTIJD MAAR
DENKEN IK WIL
RUST IN MIJN HOOFD
STOP

MASKER
ELKE DAG
HET ZIT VAST
IK KRIJG HET NIET
AF

IK
DE ANDER
ALS GEEN ANDER
GEEN ANDER ALS IK
WIJ

50-51

Thema: Geluk.
Zoek het geluk!

Vragen: Zouden er echte schatkaarten bestaan?
Zou je gelukkig zijn als je een schat vond? Wat zouden de gevolgen zijn?
Zijn er ook negatieve gevolgen mogelijk?
Wat zou jij doen met een schat?
Hier staat: 'Zoek het geluk!', wordt daarmee: 'Zoek een schat!' bedoeld?
Waar zou je geluk kunnen vinden?
De reclame doet erg zijn best ons te laten geloven dat je het geluk kan vinden in hun winkel. Is die visie helemaal correct?
Is het belangrijk echt geluk en vals geluk te onderscheiden?

Gedicht op p.51.

Je moet me accepteren. Wie wordt bedoeld met de 'je'?
Is het belangrijk dat je jezelf accepteert?
Is dat nodig opdat anderen je zouden accepteren?
Draagt dit gevoel bij tot je geluk?

Na het spel: Wat betekent deze zin?
Ben je het ermee eens?

Opdracht: Probeer de verborgen zin te vinden op de schatkaart.
Bespreek deze zin met de groep.

Oplossing: WIL JE MEER GELUK? DEEL HET DAN!

Extra: Zingen: Spring-spring. <https://www.youtube.com/watch?v=VQK63SV5aFI>
Songtekst: <https://www.songteksten.nl/songteksten/40971/spring/spring-single-.htm>

52-55

- Thema:** Geluk.
Waarom zou je wachten op geluk?
- Vragen:** Bouwen aan jezelf en aan je geluk. Wat wordt daarmee bedoeld?
In het begin van het boek vergeleken we onszelf met een puzzel. We bestaan uit heel veel deeltjes. Een muur bestaat ook uit veel delen, stenen. Dit is symbolisch bedoeld. In het echt is je persoonlijkheid nog veel ingewikkelder. Je verleden, je erfelijkheid, je omgeving, dat zijn ook allemaal elementen die je maken tot wie je bent. Kan je nog een andere manier verzinnen om een mens symbolisch uit te beelden?
(de kapitein van zijn/haar bootje: zie p. 24, allerlei andere dingen: zie p.8.)
- Maken jouw eigenschappen je gelukkig?
Is jezelf kennen een sleutel tot geluk?
Als je jezelf kent en je ontdekt minder goede eigenschappen, dan kan je anderen om begrip vragen of om acceptatie. Is dat een voordeel?
Heeft iedereen een mix van goede en minder goede eigenschappen? Kan dat besef je tot meer begrip brengen voor anderen?
- Opdracht:** Bouw de muur zoals uitgelegd in het boek.
(Het is belangrijk dat kinderen hun eigen bouwwerk neerzetten, het gaat er niet om dat ze de -volgens anderen- 'juiste' bouwstenen kiezen. Ook jezelf juist leren inschatten is een vaardigheid die oefening vergt. Je kan wel vragen stellen, maar de beslissing ligt toch bij de kinderen zelf.)
- Zoek de zin.
- Probeer deze zinnen te begrijpen:
Bange mensen bouwen muren om zich heen.
Dromers bouwen luchtkastelen.
Vrienden bouwen bruggen.
- Oplossing:** ZELFKENNIS IS HET BEGIN VAN ALLE WIJSHEID
- Extra:** ABC van positieve eigenschappen. Gratis te downloaden.
<http://www.trajectopmaat.be/activiteit/abc-van-positieve-eigenschappen-0>

56-69

Thema: Overgangsrituelen.
Een kind wordt volwassen.

Vragen: Een overgangsritueel markeert het overgaan van één levensfase naar de volgende. FVJ markeert de overgang van kind naar volwassene.
Is het zo simpel? Ben je op één dag, na je overgangsfeest, plots volwassen?
Gaat het eerder over een proces dan over een moment?
Waarom vieren we die overgang?
Is volwassen worden een belangrijke stap in een mensenleven?
Verandert er veel voor de persoon? Wat?

Een overgangsritueel is dikwijls moeilijk, het stelt de betrokkene op de proef.
Zorgt deze proef ervoor dat je je echt volwassener gaat voelen en gedragen?
Stilstaan bij dit moment, is dat een goed idee?

Opdracht: Je leest de overgangsrituelen van verschillende volkeren. Er zijn er nog veel meer, maar deze zijn gekozen omdat ze uiteenlopend en betekenisvol zijn. Ontdek datgene wat eigenlijk getest wordt. (Dapperheid, intelligentie, sociale status ...)

Samen met je klasgenoten voer je de opdrachten uit. Deze zijn speels bedoeld, maar geven ook aan in hoeverre jij een opdracht tot een goed einde kunt brengen, in samenspraak met anderen.

In kleine groepjes ga je een overgangsritueel bedenken. Het moet uitvoerbaar en betekenisvol zijn. Wat test of bewijs je precies? Waarom is het belangrijk die bepaalde vaardigheid te verwerven? Heb je die kennis/vaardigheid nodig als volwassene?

Extra: Over veel overgangsrituelen bestaan filmpjes, ze zijn zeker niet allemaal geschikt! Hier volgt onze selectie.
Best is dat de leerkracht ze eerst bekijkt en eventueel wat achtergrondinfo leest zodat zij/hij wat duiding kan geven. Niet elk filmpje is geschikt voor elke leerlingengroep. Selecteer zelf.

Filmpjes over overgangsrituelen: *Eerst zelf kijken, selecteer!* *Niet alles is even geschikt voor kinderen!*

Satere-Mawe Amazonewoud Brazilië.

Een filmpje van National Geographic, Engels gesproken zonder ondertitels.
<https://www.youtube.com/watch?v=XwvFO9srUw> 4.01 min.

Voor de leerkracht: Een blanke man probeert het ook eens ...
<https://www.youtube.com/watch?v=it0V7xv9qu0> 3.07 min.

Quinceañera Latino's, vooral in Noord- en Zuid-Amerika.

Een vrij lang, maar duidelijk filmpje, Engels gesproken zonder ondertitels.
<https://www.youtube.com/watch?v=1Ta3b2BvrNY> 10.19 min.

Bar mitswa in Jeruzalem, Israël.

Bar mitswa = zoon van het gebod.

Rituele ceremonie waarbij jongens op hun 13de in de synagoge naar hun religieuze volwassenheid worden geleid. Vanaf dit feest vallen jongens niet langer onder de godsdienstige curatele van hun ouders maar gehoorzamen ze uit eigen wil aan de 613 joodse geboden, de mitswot.

Bat mitswa met 't' = dochter van het gebod. (In het publieke joodse leven zijn mannen belangrijker dan vrouwen, daarom krijgen joodse jongens een groter feest en meer en duurdere cadeaus.)

De joodse meisjes vieren dit feest op hun 12de. Gewoonlijk vieren ze hun Bat mitswa na hun eerste menstruatie. Van hen wordt die dag niet veel verwacht.

Zonder gesproken commentaar, de beelden spreken voor zich.
<https://www.youtube.com/watch?v=TGMDQAXyOL4> 7.40 min.

Hamervolk uit Ethiopië (ook: Hamar of Hammer)

Op deze filmpjes zie je ook hoe de vrouwen vragen om geslagen te worden met zwepen door de mannen. Hun littekens moeten de mannen bewijzen dat ze dapper zijn. Dit is niet hun overgangsritueel. Het is de aanloop naar het kiezen van een man.

Stierspringen door jonge mannen. Zonder gesproken commentaar.
<https://www.reisverslagen.net/video-impressies/113-ethiopie-bull-jumping> 2.22 min.

Filmpje met commentaar van een Nederlandse toerist.
<https://www.youtube.com/watch?v=uQeFA8ws2e4> 5.47 min.

Woodabe Niger (Gereewol).

Zonder gesproken commentaar, enkel de dans.
https://www.youtube.com/watch?v=aSkrs6_e8Tw 1.37 min.

Indianen Lakota Sioux Noord-Amerika.

Engels gesproken, moeilijk. Wel geschikt als voorbereiding voor de leerkracht.
<https://www.youtube.com/watch?v=1FySH1pFIUs> 4.46 min.

70-71

Thema: Feest Vrijzinnige Jeugd.

Vragen: Begrijp je al een beetje waarom je gevierd wordt?
Vind je zo'n overgangsfeest belangrijk? Leuk? Nodig?
Vierde je je Lentefeest? Lijkt dit erop? Heeft dit feest hetzelfde doel? Dezelfde betekenis?

Nadat je de rebusen oploste: Zijn er nog andere redenen om dit feest te vieren?
Denk aan de overgangsrituelen uit het vorige hoofdstuk. Vind je daar ook belangrijke elementen? (dapperheid, jezelf op de proef stellen, pret maken, dansen, verbondenheid met je gemeenschap ...)

Opdracht: Bespreek, vul in en los de rebusen op. Duid daarna aan wat jij goede redenen vindt om dit feest te vieren.

Oplossing: IK GA BINNENKORT NAAR HET MIDDELBAAR
IK WORD STILAAAN PUBER
IK KRIJG MEER VERANTWOORDELIJKHEID
HET IS TIJD VOOR NIEUWE UITDAGINGEN
IK GA MEER NADENKEN OVER MIJN TOEKOMST
IK, DE ANDEREN EN DE WERELD

72-73

Thema: Feest Vrijzinnige Jeugd.
Zo vier ik mijn feest.

Vragen: Hoe belangrijk zijn de elementen op deze bladzijde?
Waar gaat je feest door?
Wie viert met je mee?
Leer je nieuwe mensen kennen?
Zijn er uitdagingen?
Wat zijn je verwachtingen?
Moet je je feest vieren?

Opdracht: Samen bespreken, maar individueel invullen.

Oplossing: ALS IK DIT BOEK HELEMAAL DOORWERK, BEGRIJP IK WAAROM DIT FEEST ER IS

Extra: Vier je je feest met kinderen van andere scholen? Organiseer dan eerst een leuke teambuilding. Zo leer je andere feestelingen kennen en wordt je feest nog specialer.

74-75

Thema: Feest Vrijzinnige Jeugd.
Verslag.

Vragen: Is het belangrijk verslag uit te brengen van een belangrijke gebeurtenis?
Mag je goede, maar ook minder goede, ervaringen onthouden?
Hebben andere klasgenootjes ook een feest? Hoe vieren ze dat?
Hoe was dit moment voor je ouders? Grootouders? Vierden zij ook FVJ?

Opdracht: Kleef foto's, schrijf commentaren en herinneringen, voeg tekeningen toe.
Heb je het moeilijk om te weten wat je moet noteren, ga dan dit rijtje af:

- Wat was het thema van jullie feest?
- Wie was er allemaal?
- Heb je zelf iets moeten doen?
- Wat had je aan?
- Was er versiering? Waren er hapjes, drankjes?
- Was er een moment dat je nooit zal vergeten?
- Heb je gelachen? Waarom?
- Was er een moeilijk moment? Verlegen, iets vergeten, ruzietje, ...
- Waren er cadeautjes?
- Was er een speech? Wat werd toen verteld?
- Wat deed/zei je leerkracht zedenleer?
- Wat maakte dit feest anders dan bijvoorbeeld een verjaardagsfeest?
- Samen bedenken jullie vast nog wat.

Extra: Maak een originele groepsfoto's van de feestelingen? Leuk om te bewaren.

76-77

Thema: Ben ik nu een puber?
Puberen, voor iedereen een serieuze opdracht?

Vragen: Veel verandert als je gaat puberen. Is dat zo? Voel je dat al?
Mag je meer mee beslissen? (schoolkeuze, hobby, kleding, vrienden, zakgeld ...)
Vind je dat dit het moment is waarop je stilaan zal moeten beslissen wat je verder wilt doen met je leven? Op welke punten staan er beslissingen te wachten?
Welke vragen hoor je de laatste tijd meer dan vroeger?
Verwacht men meer van jou? Wat?
Verandert er ook lichamelijk iets? Wat? Is dat soms verwarrend of toch fijn?
Je lijkt niet meer alles onder controle te hebben. Is dat bij anderen ook?

Lees de gedichten, teksten die de leerkracht aanbiedt.
Voel je je verbonden met deze woorden?
Is puberen voor jou zoals in de teksten? Is het anders? Hoe?

Opdracht: Kies een tekst (of een deel ervan) en noteer hem in je boek.
Je mag vanzelfsprekend ook zelf een tekst schrijven!

Extra: Stop in een doosje of zakje kaartjes met woorden die met puberteit te maken hebben. De leerlingen zitten in een kring, het doosje/zakje gaat gesloten rond in de kring terwijl er een muziekje speelt. Wanneer de muziek stopt moet het kind dat het doosje/zakje in handen heeft er een kaartje uitnemen en voorlezen. De leerling mag vertellen in hoeverre het woord bij hem/haar past en wat het met puberteit te maken heeft.

Woorden die gebruikt kunnen worden: pukkels, baard in de keel, borsten, beha, brombeer, eenzaam, schaamhaar, okselhaar, kussen, verliefd, keuzes maken, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid, piekeren, inspraak, slapen, zakgeld, tegenspreken, stoer doen, kleding, uiterlijk, make-up, middelbaar, gibberen, uitdagen, ambetant, klusjes, geheimen, koppig, lummelen, kuren, maandstonden, kliekjes, meelopen, daten, puberen ...

Doel: De leerlingen ontwikkelen zelfvertrouwen door met leeftijdsgenoten over puberteit te praten.

Reflectievragen:

- Hoe vond je het om een woord voor te lezen?
- Welke woorden vind je leuk/grappig of vervelend?
- Gebruik je de woorden op de kaartjes als je met vrienden/vriendinnen praat?
- Praat je met je ouders over deze dingen?
- Is het goed om hierover te kunnen praten?

Liedje en gedichtjes over de puberteit (zie bijlage).

Puberteitsballade – Kinderen voor kinderen

Tekst: Willem Wilmink

<https://www.youtube.com/watch?v=tUIHJDzKR2s>

Puber-puber-puberteit
Hoe kom je eraan en hoe raak je het kwijt?

De jongens van mijn leeftijd zijn
Opeens te schreeuwerig en te klein
Ik heb altijd met ze gespeeld
Gevoetbald, en het snoep gedeeld
Met ze geklommen over muren
En aangebeld bij boze burens
Maar nu ben ik hun vriendschap kwijt
Want ik ben in de puber
Puber puber puber
Want ik ben in de puberteit

Da da die die doe de die dee
Da da die die doe de die dee

Mijn moeder zegt: 'Wat ben je sip'
En ze bekijkt me vol begrip
Net of ze alles van me weet
Mijn vingers op het tafelkleed
Trekken dan vierkanten en kringen
En ik zeg heel gemene dingen
En heb al van tevoren spijt
Zo gaat dat in de puber
Puber puber puber
Zo gaat dat in de puberteit

Da da die die doe de die dee
Da da die die doe de die dee

En binnenkort moet ik een beha
En dan naar gymles, ga maar na
Zodra 'k m'n kleren uit moet doen
Krijg ik een kop als een pioen
Want als de anderen dat zagen
Dat ik zo'n kledingstuk moet dragen
Dan was m'n afgang wel een feit
O, jee, ik heb de puber
Puber puber puber
O jee ik heb de puberteit

...Die doe de die dee
Da da die die doe de die dee

Op avonden met prachtig weer
Wanneer ik dus mijn huiswerk leer
Hoor ik beneden in de straat
De kinderen met hun kinderpraat
Ik weet hun spelletjes, hun regels
En al hun tekens op de tegels
En vraag me af in eenzaamheid
Hoe lang dat duurt, zo'n puber
Puber puber puber
Hoe lang dat duurt zo'n puberteit
Hoe lang dat duurt, zo'n puber
Puber puber puber
Hoe lang dat duurt zo'n puberteit

Da da die die doe de die dee
Da da die die doe de die dee
Puberteit!

Puber-tijd

opgewekt en blij
reuzesterk
zo voel ik mij

ik wil zingen
en dansen en springen
alles kan ik aan

dan
stil vol weemoed
onbegrepen

met lange snoet
in die brombeer
herken ik mezelf niet meer

later
kan je erom lachen
zo wordt beweerd

intussen
zit ik te wachten
tot mijn evenwicht

eindelijk terugkeert

Sylvester Beuprez, Houthulst – 10 jaar
Uit: Ruik je de bloemen in mijn woorden.

Tienertijd

Tiener zijn dat is
nog kind zijn, maar je toch
volwassen voelen.

Mee willen tellen
in de maatschappij.
Ruzie hebben met je ouders,
leeftijdsgenoten
en met jezelf.

Alles beter willen weten,
ook al heb je ongelijk.

Een eigen wereld opbouwen,
zonder hulp van buitenaf.
Je bedreigt voelen en vechten
voor je idealen.

Puberteit

Mijn moeder zegt dat ik langer word.
En heb puistjes, sinds kort.
Ik merk dat ik niet meer met tikkertje
meespelen wil.
Ook al hoor ik dat lachende gegil.
Heb stress, buik- en hoofdpijn.
Geloof me, de puberteit is echt niet fijn.
Ben chagrijnig en boos,
Is er ooit iemand geweest die voor de
puberteit koos?

Groeien

Ja, ik wil groeien!
Ik moet groot worden.
Ik zal vlug volwassen zijn.

Maar mag ik toch altijd jullie kind blijven?

Even weer klein zijn.

Soms wil ik even weer klein zijn,
al ben ik bijna dertien.
Dan wil ik op moeders schoot
en eens lekker geknuffeld worden,
met al mijn probleempjes voor de dag komen
en niet die grote zijn.
Dan wil ik mijn lengte vergeten
en op moeders schoot zitten;
nog even klein zijn.

Droevig

Soms voel je je opeens verdrietig,
je weet niet eens waarom.
Je moeder loopt in huis te zingen
en om de grapjes van je vader lach je je meestal krom.
Maar vandaag niet, vandaag niet,
je kijkt droevig naar buiten, naar de vrolijke zon.
Die is anders zo warm, maar vandaag niet,
vandaag is alles donker, maar je weet niet waarom.
Je merkt het 's morgens bij het opstaan:
vandaag ben ik bedrukt.
Al haal je tieners voor je huiswerk,
je moet vechten met je tranen en je weet dat het niet lukt.
Vandaag niet, vandaag niet,
je kijkt droevig naar buiten, naar de vrolijke zon.
Die is anders zo warm, maar vandaag niet,
vandaag is alles donker, maar je weet niet waarom.

Hans Dorrestijn

Een slechte bui

Soms als ik opsta, kan ik niet blij zijn.
Soms als ik opsta, ben ik al boos.
Zelfs als de anderen aardig voor mij zijn,
blijft dat gevoel nog een hele poos.

Heb jij dat ook, of herken je dat niet,
dat nare gevoel dat vaak pijn doet van binnen.
Dan is er zo'n dag niets met mij te beginnen,
dan doe ik mezelf en een ander verdriet.

Dan sla ik met deuren, zo hard als ik kan,
dan heb ik zo'n zin om mijn vriendjes te knijpen;
maar dat kan dan niemand en niemand begrijpen
dan zeuren ze maar, o daar krijg ik wat van!

Soms als ik opsta, kan ik niet blij zijn.
Soms als ik opsta, ben ik al boos.
Zelfs als de anderen aardig voor mij zijn,
blijft dat gevoel nog een hele poos.

Nannie Kuiper

78

Thema: Ben ik nu een puber?
Nieuwe vriendschappen?

Vragen: Wat vind je van nieuwe vrienden maken? Griezellig? Spannend?
Heb je graag dat iemand je voorstelt of stap je gewoon op iemand af en begin je te praten? Heb je een strategie?

Kan jij goed mensen inschatten?
Weet je hoe jij overkomt op mensen?
Oefen je weleens gelaatsuitdrukkingen voor de spiegel? Kan dat nuttig zijn?
Luister je naar wat anderen over je 'verschijning' zeggen?
Naar wie luister je dan meer? Naar je moeder? Je vrienden? Iemand van tv?
Is een eerste indruk belangrijk? Argumenteer.
Hoe wil jij overkomen als je de middelbare school binnenstapt? Zelfzeker, spontaan, afwachtend, arrogant, ernstig ... ?
Kom je echt altijd over zoals je zelf denkt?
Als er interpretatie mogelijk is, wilt dat dan zeggen dat er misverstanden kunnen ontstaan over hoe iemand overkomt?

Opdracht: Speel de toneeltjes en bespreek ze achteraf. Lijkt dit als het echte leven?
Probeer het eens te spelen zoals het nooit gaat. Probeer het ook te spelen alsof het echt was. Speel het meerdere keren.
Zijn er situaties bij die je al eens meemaakte?
(Extra dialoges in bijlage.)

Kies uit de reeks woorden één woord voor elke foto. Kijk dan of iedereen hetzelfde schreef. Raar, en best moeilijk.

Oplossing: Er zijn meerdere oplossingen mogelijk.

Extra: Zoek zelf wat foto's uit tijdschriften en ga dan na of iedereen het eens is.
Verzamel/teken 'emojis' voor elke emotie die in het lijstje op p.78 staat.

School

Kind 1: Jouw school is toch stom?
Kind 2: Jep!
Kind 1: De mijne is saai.
Kind 2: Vervelend hé?
Kind 1: Ja.
Kind 2: Niks aan te doen.
Kind 1: Tja...
Kind 2: Wat denk je?
Kind 1: Laat maar...
Kind 2: Zeg het dan!
Kind 1: Nee, 't is een stom idee.
Kind 2: Zeg het nu maar!
Kind 1: Wel...
Kind 2: Ja?
Kind 1: Als jij nu bij mij op school komt...
Kind 2: Dan?
Kind 1: Dat zou mijn school een beetje minder saai maken.
Kind 2: Mijn juf zegt altijd: "Met jou is het nooit eens rustig in de klas"
Kind 1: Precies wat we nodig hebben!

Verliefd

kind 1: Jij vindt mij leuk hé?
Kind 2: Gaat wel.
Kind 1: Geef maar toe. Jij bent dol op mij.
Kind 2: Ik vind je best leuk.
Kind 1: En?
Kind 2: En wat?
Kind 1: En je bent verliefd op me. Je kunt het gerust zeggen, want ik weet het al.
Kind 2: Er valt niets te zeggen, want ik ben niet verliefd.
Kind 1: Geef maar toe schatje, ik ben ook gek op jou, kom maar hier, dan geef ik je een kus.
Kind 2: Ga weg engerd!
Kind 1: Niet zo boos.
Kind 2: Hoe kom je erbij dat ik verliefd op je ben? Je bent totaal mijn type niet!
Ik moet er niet aan denken om iets met jou te hebben.
Naast je te lopen in de stad, je hand vast te houden...
In je ogen te kijken...
Verschrikkelijk. Stommeling!
Kind 1: (laconiek) Zie je wel, je bent verliefd op me.

Heimwee

Kind: Mamaa, kom eens...
Mama: ... (doet verder met wat ze bezig is)
Kind: Mama!
Mama: ... (onverstoorbaar)
Kind: Maaaamaaaa!
Mama: Wat is er?!? Is er iets gebeurd?
Wat is er aan de hand?
Kind: Wil je mijn veters even dichtdoen?
Mama: Roep je me daarom?
Kind: Ja, mijn veters moeten vast.
Mama: Dat doe je al zeker vijf jaar zelf.
Kind: Vandaag niet.
Mama: Waarom niet?
Kind: (verdrietig) Ik heb zo'n heimwee.
Mama: Ach jongen, je bent pas twaalf.

79

Thema: Ben ik nu een puber?
Word nu eens volwassen!

Vragen: Wanneer ben je echt volwassen?
Het correcte antwoord is natuurlijk als je 18 jaar bent, maar de vraag hier is:
Wanneer voel jij je volwassen en wanneer erkennen anderen je als 'volwassen'?

Sommige van deze punten verdienen een gesprek:

Je voelt je volwassen als ...

- je gestopt bent met groeien
- je klaar bent met school
- je niet meer bij je ouders woont
- je een vast lief hebt
- je er volwassen uit ziet
- je voldoende geld verdient om zelfstandig te leven
- je geen stomiteiten meer doet
- je kan autorijden
- je geen maagd meer bent
- de volwassenen jouw mening ernstig nemen
- je ernstig en verantwoordelijk handelt
- je heel veel weet
- je niet meer bang bent om met de directeur te gaan praten
- je kan koken
- je een eigen huis hebt
- je niet meer zomaar de slappe lach krijgt
- anderen je vragen of je al getrouwd bent
- je belastingen betaalt
- je al een beetje saai bent
- je voor jezelf kan zorgen
- je zelf een kind hebt
- je weet hoe je je hoort te gedragen
- je goed met vrijheid kan omgaan

.....

Opdracht: Individueel invullen en achteraf praten over wat je invulde.

Oplossing: 18 jaar, dat is correct. Over alle andere punten kan je discussiëren.

80-81

- Thema:** Onderweg.
Dingen die je zeker wilt doen voor je volwassen bent!
- Vragen:** Heb jij een soort plan in je hoofd over dingen die je nog wilt doen voor je volwassen bent?
Is het belangrijk plannen te maken voor later?
Maakt iedereen plannen of zijn er ook mensen die gewoon zien wat er op hen afkomt? Hoe ben jij?
Plannen maken die je later niet uitvoert, is dat erg?
Zie jij het leven eerder als een verrassing en maakt dat je blij of wil je liever dat alles voorspelbaar en gekend is?
Kunnen akelige dingen die je overkomen je ook iets bijbrengen?
Gebeurt het dat je plannen maakt en dat anderen ervoor zorgen dat je ze niet kan uitvoeren? Hoe voelt dat?
Mislukken plannen soms? Is dat bij anderen ook zo?
- Opdracht:** 20 dingen van deze lijst moet je doen VOOR het einde van het zesde leerjaar. De opdrachten doen samen met je klasgenoten, is natuurlijk het leukst.
- 10 dingen mag je op een ander moment doen, maar wel VOOR je volwassen bent.
- Je mag één joker inzetten. Dat is één opdracht overslaan. Je kiest dus één ding dat je echt niet wilt of kunt doen.
- Er is niet veel plaats om foto's of handtekeningen te verzamelen als bewijs. Je kan wel een envelop gebruiken, die je dan vastkleeft met een stukje tape. Versier hem en vul hem regelmatig aan.
- Extra:** Vraag een grote spaarpot voor je feest en schrijf er één ding op dat je heel graag zou willen doen. (vb. Ik wil gaan karten!) Zorg dat mensen met centen er iets in stoppen. Zo zal je deze wens/droom alvast kunnen afstrepen.
- Vraag een heel mooi, stevig schriftje voor je feest en schrijf deze lijst over. Laat voldoende ruimte tussen de wensen om commentaar te schrijven. (vb. Dit heb ik gedaan op 24 mei 20.. . Gelukkig was oma op bezoek, die heeft me geholpen.) Vul de lijst aan met andere dromen, plannen en wensen. Tijdens je leven kunnen er nog heel wat bij komen, die je er telkens bijschrijft. Eens kijken over 30 jaar hoever je al gekomen bent.

82-83

Thema: Onderweg.

Vragen: Een wandelstok helpt mensen die niet zo goed te been zijn. Deze wandelstok heeft een andere betekenis. Welke?
(De wandelstok heeft hier betekenis voor een wandelaar, een trekker of een pelgrim. Door de stok mee te nemen, kan iedereen zien dat je onderweg bent. Je bent een reiziger, iemand die op pad gaat om dingen te ontdekken en te beleven. Deze stok is gewoonlijk gepersonaliseerd. Hij is mooi uitgesneden of versierd, er hangen soms dingen aan die op reis betekenis kregen.)
Ben jij onderweg?
Waar kom je vandaan en waar ga je heen?
Is onderweg zijn belangrijk?
Wat betekent het symbolisch als je stilstaat?
Welke mensen zijn interessanter: mensen die reizen, anderen ontmoeten en inzichten verwerven of mensen die alleen maar in hun spiegel kijken en niet in dialoog gaan?
Moet je echt 'op pad' gaan om innerlijk te groeien? Is 'onderweg' zijn een metafoor?
Wat wil dat zeggen?

Opdracht: Maak je eigen wandelstok en ga je eigen weg in het leven. Ontmoet anderen, maar blijf trouw aan de persoon die je wilt zijn. Doe je best een goed mens te zijn.

Extra: Als het je niet uitmaakt waar je bent, verdwaal je nooit.

Het is niet zo belangrijk welke weg je gaat,
wel welk spoor je achterlaat.

Wie durft te verdwalen, vindt nieuwe wegen.

Hoop ligt altijd voor je, nooit achter je.

84-91

- Thema:** Onderweg.
Een boekje van kleine papiertjes. Souvenirtjes.
- Vragen:** Is het belangrijk een aantal herinneringen aan je jongere ik vast te houden?
Kan je leren van het verleden?
Kan je genieten van oude herinneringen?
Kunnen herinneringen als cadeautjes zijn?
Iemand zei: "Herinneringen zijn verzamelde glimlachjes". Wat betekent dat? Vind je dat dat klopt?
- Opdracht:** Jij steekt het boekje in elkaar, je geeft het aan mensen die souvenirtjes met jou kunnen/willen delen.
De rest doen zij. De mensen die je vrienden of familie zijn, de mensen die met jou je feest vieren ...
- Extra:** Eenmaal je weet hoe je een boekje moet maken, kan je er nog meer maken:
- een boekje met leuke spreuken (zie schutbladen)
  - een boekje met vrienden, adressen en e-mails
  - een boekje waar je geheimen in kan schrijven
  - een boekje met plannen voor de toekomst
  - een boekje waarin je dingen opschrijft die je niet durft / wilt zeggen
  - ...